

AZ ÚT

FOLYOIRAT A LELKIPÁSZTORI MUNKA SZÁMÁRA

TARTALOM:

II. ÉVFOLYAM.
2. SZÁM.

Csendes óra. *Borus napok.* (M. S.) —
Igehirdetés. — Kultusz. *Sakramenta-
lis istentiszteletek.* Keresztelés. (R. L.)
Beszéd típusok. Legyen világhosszú
(Bünbánati.) Minden beteljesedett.
(Bánffy Ernő felett.) (R. L.) — *Vallásos
nevelés. Hogyan tanítsunk vallást?*
Egyháztörténet a népiskolában. (M.
S.) Gyülekezeti munka, pásztorok-
dás, belmisszió. *A munka irányító
gondolatai.* (I. L.) *A falu evangelizá-
lása.* (Forgács Gyula.) *Egyházi ének
és zene. Tudomásul. Mire való az
ének és a zene az egyb. kultuszban.*
(Sepródi János.) Hangjegymelléklet:
Reinhard: Előjáték; Händel: A bün-
bánó. *Megbeszélések. Az erdélyi val-
lások nevelők értekezlete.* (R. L.) *Kis
énekeskönyv.* (I. L.) *Hétköznapi isten-
tiszteletek rendje.* (R. L.) — *Kalászok.
Az igazi papné.* (Ford. Szabó Miklósné,
Kenessey Sarolta.) — *Lapszemle.*
— Szerkesztői üzenetek.

1916.

FEBR.—MÁRC.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. IMRE LAJOS DR. RAVASZ LÁSZLÓ DR. MAKKAI SÁNDOR

MEGJELENIK

JULIUS ÉS AUGUSZTUS HÓ KIVÉ-
TELÉVEL MINDEN HÓNAP 15-ÉN.

1916

ELŐFIZETÉSI ÁR:

EGÉSZ ÉVRE 6 KOR., FÉLÉVRE 3
KOR., EGYES SZÁM ÁRA 80 FILLÉR.

SZERKESZTŐSÉG KOLOZSVÁR, BOCSKAI-TÉR 1.

ERDÉLYI MŰVELŐSÉG

33. X. 1013. OKT. - 3.

KÖNYVTÁRA.

*Akik előfizetési díjaikat
nem küldötték be, a mai naptól
kezdve nem kapják a lapot, de a
kiadóhivatal követelését fenn-
tartja és foganatosítja.*

Hadbavonuló és sebesült katonák megajándékozására igen alkalmas a kiadásunkban most megjelent

Református • Kis • Énekeskönyv katonáink részére.

Tartalma: 26 leggyakrabban énekelt zsoltár, 41 Dicséret, több alkalmi ima, valamint a Himnusz és a Szózat.

Ára füzve példányonkint — — — — — 22 fillér.

Kérjük a nagytiszteletű egyházakat, sziveskedjenek ezen könyvecskét hadbavonuló hiveik, nemkülönben az egyházak területén levő kórházakban fekvő sebesültek között mentől nagyobb mennyiségben szétosztani, mely célra szánt példányoknál a következő kedvezményes árakat számítjuk:

100—500 példányig darabja — — — — — 20 fillér.

500—1000 " " " " " " " " " " " " " " " 18 "

1000 példányon felüli darabja — — — — — 16^{1/2} "

bérmentetlen küldés mellett.

Szives megrendelést kér:

HORNVÁNSZKY VIKTOR

könyvkiadóhivatala

BUDAPEST V., Akadémia-u. 4.

C S E N D E S Ó R A.

Borus napok.

Néha nem látják a napot, bár az égen ragyog; de szél fut át rajta és kiderül. Északfelől aranszinű világosság támad, Isten körül félelmetes dicsőség.

Jób. 37; 20 - 21.

Minél komolyabban és mélyebben igyekezik a lekipásztor behatolni hiveinek lelkébe, minél nagyobb gonddal kutatja Istennek gyülekezetében elrejtett céljait, annál többször és annál súlyosabban fogja tapasztalni az életnek azt a különös szeszélyét, amellyel a célt folyton messzebb, egyre elérhetetlenebb távolságba taszítja, majd ködbetakarja, majd bizonytalanná teszi, majd egészen elsötétíti. Néha azt hinnők, hogy megragadtunk egy lelket Isten számára. Néha boldog távlatok tisztulnak fel előttünk és munkánk sikere int felénk a reménység aranyos párázatából. Néha az emberek olyan megértők, hajlékonyak, lelkesek. Az iskolás gyermekek is mintha ma mélyen megértették volna Isten titkait. Magunk is mintha szokatlan élességgel láttuk volna azokat. De egy perc . . . és nehéz csalódások zúdulnak reánk. A megragadott lélek kisiklik a kezünkből és visszaesik a sárba; az emberek közönyös, értelmetlen lomhasággal bámulnak reánk; a gyermekek megint elárulják rossz hajlamaikat. A reménység fénye kialszik. A látóhatár elborul. Nem látunk semmit. Nehéz ködök nyomják szívünket. Magunk is értelmetlenekké leszünk Isten dolgai iránt. Hitünk szeme becsukódik. Fáradtan, csüggedten állunk meg. Eszünkbe jut minden, amit összetört lelkek suttoztak bele a világba mindennek hiábalóságáról. Nem látjuk a napot. Az életnek ez a fájdalmas játéka oly gyakran ismétlődik és éppen azoknak az életében, a kiknek legmagasabb eszményeik vannak. A kísértő sötét árnyéka állandóan követi a napba néző embert, hogy a mikor a legjobban megtelt a szeme fényvel és a szive lánggal, hirtelen eléje álljon és eltakarja a napot. A lekipásztor minden emberek között legtöbbször forog abban a veszedelemben, hogy az életet és a világot reménytelenül sötétnek, unalmasnak, hidegnek és bűnösnek lássa. A mi életünk útja legtöbbször kanyarodik be sötét völgyekbe, nekünk van a legtöbb borus napunk, mert mi áhítózunk leginkább a fényt. De óvakodjunk attól, hogy igazat adjunk a kísértőnek. Vértessük fel a szívünket ellene jókor és elszántan. Ha azt akarjuk, hogy a borus napok terhe

alatt le ne roskadjunk, s a sikertelenség hideg és sötét köde rá ne telepedjék a szívünkre, akkor először is ne legyünk túlságosan hiszékenyek a *derült napokban*. Mert a szív nem akkor csalódik, amikor csapás éri, hanem akkor, amikor könnyelmű újjongással merül el a látszólagos sikerben. Mikor világ és emberek oly bámulatosan derült, reményektől duzzadó, érdekes, meleg és szeretetreméltó kört vonnak szívünk köré, mikor oly könnyen szállanak föl lelkünkben „a látások”, oly természetesen jönnek a jó tervek és szándékok, mikor magunkat és másokat egyaránt oly előnyös, biztató színben látjuk: akkor, akkor tanulj meg, oh lekipásztor, féket vetni a szivedre, megzabolázni hiszékenységedet, elfojtani örömedet. Akkor jusson eszedbe, a mit Jézus mondott tanítványainak: „ne azon örüljete, hogy a lelkek engednek nektek.” A ki a derült napokban becsületesen tud kételkedni önmagában és erőiben, az nem fog gyáván kételkedni ezekben a borús napok alatt. A sikerrel szemben légy alázatos, érezd gyöngeségedet és kicsinységedet a célok nagyságával és messziségével szemben. Ha sikered van munkádban, vigyázz és imádkozz, hogy kísértetbe ne essél. Mert egészen bizonyos az, hogy valahányszor a bűnt legyőztetek, a lelkeket megmentettetek, a világot harmonikusnak látod, a kísértő játszik veled. Szólj magadban szent félelemmel: nem, nem ilyen könnyű a dolog, nem ilyen kedves és jó a világ, ez csak a felszíne; belül ellentétes hatalmak veszedelmes háborgása tombol. Vigyázz, ne higj túlságosan!

És így ha megtanultad a munkát nehéznek, a célt fenségesen nagynak, magadat pedig gyöngének tartani: a borús napok sikertelenségében lesz erőd hinni a *Napban, mely az égen ragyog, bár néha nem látjuk is*. Legyőzted a veszedelmesebb kísértést és így le fogod győzni a gyöngébbet is. Ha aztán úgy látod, mikor eljön a sötétség órája, hogy a bűn sokkal nagyobb, az ember sokkal esendőbb, az élet sokkal rejtélyesebb, a világ sokkal változékonyabb és a halál sokkal félelmesebb, mint ahogy gondoltad, alázatos hittel mondd magadban: nem, nem lehet olyan sötét és rossz, mint a hogy látszik; jobbat, szebbet rejteget. Ma még nem látod, de bizzál, holnap szél fut át a felhőkön és az ég kiderül. Istennek félelmetes dicsősége fog tükröződni a haragos borulat felett.

Mert ez az igazság: Isten és az ő dolgai, a melyeknek szolgálatára elhivatát, végtelenül nagyobbak, semhogy a te parányi munkád könnyű szerrel leszámolhatna velük. Lelkipásztornak lenni nem jelent vidám, derült, könnyű és sikerekben külsőleg is gazdag életet, s „mindazoknak, kiket Isten fiaivá fogadott, és az övéivel való közösségre méltatott, kemény, fáradságos, nyugtalan, a bajoknak igen sok és különböző nemével teljes életre kell elkészülniök.” (Kálvin.) De másfelől Isten és az ő dolgai végtelenül nagyobbak annál, hogy földi tökéletlenség, bűn, emberi ellenszegülés és látszólagos sikertelenség diadalukat meggátolhatná. A Nap az égen ragyog, ha néha nem látjuk is, sőt a sötét fellegek csak annál tündöklőbbé teszik áttörő ragyogását, mikor félelmetes dicsőségében megjelenik.

Földi sikerek sokszor oly hazug fényében gondolj arra, hogy neked az örök Nap sugarait kell átbozsátanod lelkeden. Az isteni életet, melyre e földön csak Jézus Krisztus szíve volt méltó. Azért össze ne téveszd az igazi dicsőség e fényét földi sikerek dicsőségének mulandó ragyogásával. És földi sikertelenségek borus napjaiban vigasztaljon és emeljen föl az a bizonyosság, hogy a Nap ott ragyog az égen, ha nem látjuk is és meg fog jelenni az ő félelmetes dicsőségében. A földi életnek fénye is, boruja is csalóka : csak Isten az, aki igaz és örök. Csak benne bizhatol jó és rossz időben egyaránt.

M. S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Isten az egyház kormányzásában az emberek munkásságát mintegy helyettes munkásságot veszi igénybe ; nem úgy, hogy azokra ruházza át a saját jogát és méltóságát, hanem úgy, hogy azok szája által végezze ő maga a maga munkáját, olyanformán, mint ahogy a mesterember munkája végzésére szerszámot használ... Isten első sorban irántunk való becsülését mutatja ki akkor, amikor az emberek közül választ ki olyanokat, akik a világban mint az ő követői szerepelnek, akik az ő titkos akaratának magyarázói s akik végül az ő személyét képviselik...

Kálvin.

IGEHÍRDETÉS.

KULTUSZ.

A mi istentiszteletünk.

II. *Sákramentomos istentiszteletek.*

a) *Keresztelés.*

Igen sok lelkipásztor azt vallja, hogy a minden tudományok között legfeleltesebb a dogmatika, mert — ugymond — a gyakorlati életben ennek veszi legkevesebb hasznát. Az ilyen lelkipásztort már eleve sajnálhatjuk, mert beleesett az elsekélyedés betegségébe. Semmi sem olyan fontos a lelkipásztorra, mint a dogmatika, mint ahogy a kézmivesre épen a mérő eszközök a legfontosabb szerszámok. Vizszintelő, függőön, derékszög, körző, mérték — ezek azok az eszközök, amelyek az épület, vagy más alkotás *belső alkatának* helyességét és tökéletességét biztosítják. Minket is a dogmatikai olvasmányok igazítanak el és győznek meg arról, hogy mondanivalóinknak megvan a *belső igazságuk* s nem innen onnan összehordva alakultak ki, hanem tiszta és biztos gondolati rend szerint. Aki nem hiszi, próbálja meg, hogy a legeggyűbb népnek is mennyivel jobban tud az urvacsoráról beszélni, ha a Kálvin institutio-ját veszi alapul; tapasztalni fogja, hogy mennyivel figyelmebben hallgatják, mihelyt nem lirizál, hanem súlyos, szerkezetes gondolatokat közöl. A figyelem csak addig tart, amíg a hallgatóság látja, mint következik egyik gondolat a másikból; mihelyt ezt nem érzi, azonnal kibámul az ablakon. Mindezt csak azért mondom el, hogy egy jó tanácsot adjak azoknak a kollegáimnak, akik azt még eddig nem gyakorolták: minden harmadik keresztelési beszéd előtt olvassák el azt a pár fejezetet, amit Kálvin mond a keresztiségről. (A ker. vallás rendszere, ford. Czeglédy S. II. kötet 580 sköv., vagy A ker. vallás rendszere, ford. Nagy Károly Bpest, 1913. 184. sköv.)

Ha kijegyezzük magunknak azokat a kardinális pontokat, amelyek a keresztiség dogmatikumát alkotják, szinte készen van az agendák anyaga. 1. Isten a keresztiségben, mint egy pecsétés okiratban, bizonyossá tesz, hogy a mi bűneink meg van bocsátva. 2. Világosan példázza a keresztien élet nagy titkát: a Krisztusban való megöldököltetésünket és a benne való új életünket, tehát ha meghalunk a bűnnek, feltámadunk a Krisztussal, ez pedig azt jelenti, hogy a mi keresztiségünk beteljesedése a Krisztus teljes felöltözésében lesz. 3. E cselekmény végrehajtásával nyilvánvalóan megvalljuk, hogy mi egyedül Krisztusban várjuk a mi

idvességünket, hitünkkel ingadozás nélkül reátámaszkodunk és életünket az ő érdemeinek fundamentumára helyezzük; legfőbb jónak Isten kegyelmét valljuk s újszülött gyermekünket, ezt a mi legdrágább kincsünket is neki ajánljuk fel, erős fogadalommal, hogy az ő számára fogjuk nevelni. Tehát a keresztségnek ez a két oldala van: Mit tett Isten értünk, mit kell nekünk tennünk érte s a két oldalt egybekapcsolja a *hogyan* kérdése: miképen leszünk mi a Krisztusé? E pontok közül akármelyikből induljunk is ki, okvetetlenül számolnunk kell a többivel is, mert különben csonka az agendánk. Nem jó keresztelési beszéd az, amelyik nem emeli ki az üdv szerző okát, (causa essentialis) az Atya kegyelmét, nem mutat reá az üdv anyagára (causa materialis) a Fiura és nem tárja fel az üdv eszközi munkálóját (causa efficiens) a Szentléleket, mint Istennek amaz erejét, mely fogadásainkat beváltani segít az által, hogy az elkezdett dolgot dicsőségre viszi. Természetes dolog, hogy a dogmatizálás minden igehirdetésnek s így a sakramentálisnak is halála, de épen azt szeretném, ha a legkiválóbb gyakorló papok magukhoz méltó s egy egész életre elégséges szép feladatnak tartanák, hogy a legmagasabb dolgokat a legegyszerűbb formában mondják el. Ennek azonban az a feltétele, hogy elismerjük, hogy nem volt jó, *amit eddig csináltunk*. Ugyanis eddig vagy mély volt a beszédünk, de akkor nem volt átlátszó, vagy átlátszó volt, de akkor annyira sekély volt, hogy az újjunkkal értjük a fenekét. Mélység és átlátszóság! — hegyi tavak, tengerpartok szépsége és csodája. Ne feledjük, hogy Jézus a legmélyebb dolgokat a legegyszerűbb nyelven mondta el.

Természetes dolog, hogy minden keresztelési agendában lényeges dolgok: A szereztetési ige és üdvigéret, hitvallás és fogadástétel. Ezek nélkül nincs keresztelés, csak társaságos és ünnepies gyermekfürösztés. Fájdalom Erdélyben mindezekből sok elkopott már s én hallottam templomszentelésnél olyan keresztelési agendát, amelyben nem volt meg egyik alkotórész sem a fentiek közül. A szereztetési ígét akár az agendába szövegezzük be, akár a keresztelési formula bevezető votumául mondjuk, akár az egészet megnyitó szólam gyanánt recitáljuk, teljesen mindegy. A hitvallás és fogadástétel közül az utóbbi az új agendában jól van megszóvegezve, az előbbi azonban hiányzik s helyette egy kérdés jön: „Akarjátok-e, hogy ez a kised az Atya- a Fiu- és a Szentlélek-Isten szövetségébe, a keresztyén anyaszentegyházba a szent keresztség által befogadtassék?” Ez a kérdés nem pótolja a hitvallást, bár az aktus megejtetésében van valami hitvallásszerű. Mivel pedig nem pótolja, nézetünk szerint a szertartás legelején volna a helye. Hitvallás alatt nem a Hiszekegy teljes szövegét értem, mert azt Luther is csak megrövidítve használta, hanem ünnepies megvallását annak a hitnek, hogy Isten, mint Atya Isten a gyermeket az ő kegyelmére elhívta, mint Fiu-Isten megváltja és mint Szentlélek-Isten váltságát teljességre viszi.

A keresztelési szertartás gyülekezeti istentisztelet, tehát méltó helye a templom. Azonban vigyáznunk kell, hogy ebből ki ne fejlődjék a „szent hely“ pogánysága azzal, hogy a bábával s egyik keresztszülővel odaküldik a gyermeket, de a templomban *gyülekezet* nincs. A szülők, vagy legalább is az apa, legyenek ott a keresztelésen; egyik berni canon nem enged meg olyan keresztelést, ami a szülők távollétében történik. Ezért ideális a háznál való keresztelés — *pásztori* tekintetben, bár liturgiailag kifogások emelhetők ellene.

A keresztszülői intézmény komolyabban vételéről másutt fogunk beszélni, mert nem homiletikai, hanem pásztori kérdés.

A keresztelési beszéd lehetőleg textusos legyen, de mindig *tételes*. Ez megóv az elkalandozástól és átlátszóvá, változatossá teszi a beszédünket. Egy néhány textust tétellel együtt idejegyzünk:

Mt. 3. 11: Vizkeresztség — tűzkeresztség. — Luk. 1. 66: Vajjon mi lesz e gyermekből? — II. Kor. 1. 20: Igen és Amen. — Mt. 18. 5: Ki jön e gyermek képében? — I. Kor. 6. 20: Áron vétettek meg. — Rm. 6. 3—4: Halálból élet. — Rm. 6. 14—17: Isten gyermekei. — Mt. 18. 3: Mire tanítanak a gyermekek? — Luk. 10. 20 v: A mennybe felirt név. — I. Kor. 1. 9: Az Isten hűsége. — II. Kor. 8. 9: Gazdag szegénység. — Gal. 3. 27: Krisztust felöltözni. — Ef. 4. 3—6: A lélek egysége. — 8. Zsolt. 3: A csecsemők beszéde. — És. 43. 1: Enyém vagy! — És. 45. 3—4: Nevünkön szólított. — És. 45. 11. Bizzátok reám! — És. 49. 15—16. Bemetszett név. — Ap. Csel. 2. 28: Bűnök bocsánatára keresztelkedni. — Ap. Csel. 22. 16. Nem lehet halasztani! — Ján. 3. 5; Lélektől születni. —

Mutatványul itt közlöm a genfi egyház egyik hivatalos agendáját — melyben Kálvin-reminiscentiak vannak — az új konventi liturgiális keretben.

A mi segedelmünk jöjjön az Atya- a Fiu- és a Szentlélek-Istentől. Amen.

Testvéreim, kik felhoztátok e gyermeket, hogy a Jézus Krisztus anyaszentegyházába bevegyük, vegyétek eszetekbe, hogy Isten egyik legnagyobb áldásában részesített titeket, midőn nektek ajándékozta őt és a halhatatlan lelkét a ti szerető gondjaitokra bízta.

Ezt az áldását most egy másikkal tetézi. Arra hív fel, hogy e kis gyermeket szenteljétek neki a keresztség által és az általa megszabott módon helyeztétek az ő hatalmas pártfogása alá.

Töltse be tehát szíveteket a hála és felelősség kettős érzelme; értsétek meg jól a keresztség sakramentomának jelentését és fontosságát, amelyet a mi Ildvezítő Urunk szerzett, szólván apostolainak eképpen: „Elmenvén, tegyetek tanítványokká minden népeket, megkeresz-

telvén őket az Atyának, a Fiunak és a Szent Léleknek nevében, (Mt. XXVIII. 19.)

Az örök Fejedelem parancsához hiven anyaszentegyházunk a keresztség pecsétjével jegyzi el mindazokat, akiket tagjai közé felvesz.

Ez a szertartás képe annak a szövetségnek, amely köttetett Isten és az ő népe között. Tehát látható jegye és drágalátos okmánya annak a kegyelemnek, amely a világ fundamentomának felvettése előtt megszánta a mi nyomorúságunkat és elhatározta, hogy bűneinket megbocsátja; képe és példája annak a szeretetnek, amellyel Jézus Krisztus, a mi Urunk életét adta érettünk, engedelmeskedvén Atyjának a kereszthaláláig; záloga és pecsétje annak, hogy a Szent Lélek ereje tökéletességre viszi a mi újjászületésünket, ha egyszer meghaltunk a bűnnek, mert „valamint a víz megtisztítja a testet a szennytől, úgy tisztít meg a Szentlélek a bűntől.“ Magunk részéről pedig kiabrázolósa annak a fogadásnak, hogy mi Istenre bizzuk magunkat és ingatatlan hittel egyedül az ő kegyelmére támaszkodva, egész személyünket és egész életünket tökéletesen az Úrnak szenteljük.

A kisdedeknél, mivel ők nem tudják megvallani hitüket és az új élet után való óhajkozásukat, még ezen kívül más, nem kevésbé fontos jelentősége és értéke van a szent keresztségnek. — Ugyanis általa mutatjuk be a kisdedeket Istennek, a mi Atyánknak és kérjük, hogy vegye be őket a kegyelmének és bocsánatának a szövetségébe, amelyet a bűnös emberekkel kötött a Jézus Krisztus által. Egyfelől tehát Istennek ajánljuk benne gyermekeinket, hogy legyenek az övé, aki teremtette őket; másfelől pedig Isten tesz bizonyosakká minket arról, hogy gyermekei gyanánt elfogadja őket. Eképen elkezdődik megszentelésük útja, mielőtt még tudnának róla: Mindenestül az Ur tulajdonai lettek.

Ez az értelem vezette az anyaszentegyházat arra, hogy a legrégebb időktől fogva megkeresztelje a csecsemőket. A keresztyén szülők jogos kívánságainak engedett és az Úr Jézus Krisztus szive szerint járt el, ki maga mondá: engedjétek hozzám a kisdedeket és ne tiltsátok el tőlem, mert ilyeneké a mennyeknek országa.

Gondoljátok meg tehát atyámfiai e kegyelmi ajándék minden gazdagságát és ne feledkezsetek meg azokról a kötelességekről, amelyek belőle reátok háramlanak.

Mától fogva Isten munkatársai vagytok újra, munkálkodván e gyermek nevelésében. Reátok vár, hogy tanítással, imádsággal és példaadással neveljétek e kisdedet az üdvösség útjain; reátok bizatott, hogy készítsétek elő azt a pillanatot, amelyben ez a gyermek őszinte bűnbánattal és a Jézus Krisztusba vetett igaz hittel maga magát önként az Úrnak szentelendi és beváltja keresztségének fogadalmát.

Most pedig halljátok meg azokat a szent kötelességeket, amelyek-

nek teljesítésére fogadást kell tennetek, meggondolván, hogy az élő Isten színe előtt álltok, aki látja a ti szíveteket és megítéli fogadás-tételek őszinteségét.

Akarjátok-e, hogy ez a kised az Atya-, a Fiu- és a Szentlélek-Isten szövetségébe, a keresztyén anyaszentegyházba a szent keresztség által befogadtassék?

Felelet: Akarjuk.

Igéritek-e, hogy e kisedet mostantól fogva úgy nevelitek és neveltetitek, hogy az Atya-, a Fiu- és a Szentlélek-Istenbe vetett hitéről majd ő maga önként tegyen vallást a gyülekezet előtt?

Felelet: Igérjük.

Könyörödjünk tehát a kegyelem Istenéhez, kitől száll alá minden jó adomány és tökéletes ajándék, hogy Szent Lelkével vigye tökéletes-ségre azt, amit mi most az ő szavára megkezdettünk:

„Örökkévaló Isten, mennyei Atyánk, méltóztatott neked végtelen jószágodból megígérned nekünk, hogy léssz a mi Istenünk és gyermekeink Istene. Könyörgünk hozzád, terjeszd ki ezt a te ígéretedet erre a kisedre is. Neked ajánljuk, neked szenteljük őt, oh Isten, vedd oltalmad alá kegyelmesen és fogadd be a te szent szövetségedbe. Bár mint Ádám maradéka mindenestől fogva romlásban és nyomoruságban lélekzik: jótetszésedből légy e kised megváltó Istene és szenteld meg őt Szentleked által, hogy Cattóra peritől fogva, amelyben megismerhet téged, csak téged imádjon, mint egyedül való Istenét és a te szent Fiaddal való közösségben nyerje el mindazt a kegyelmet, amit szent evangéliumodban megígértél nekünk: tisztuljon meg bűneitől, legyen új teremtmény, ki a te képedre formálódott igazságban és szentségben, hogy miután a te dicsőségedre élt a földön, nyerje el ama mennyei örökséget, amelyet készítettél a téged szeretőknek. Felelj meg Uram jó válasszal a mi könyörgésünkre és keresztd meg tenmagad e kisedet a te Szentlekeddel. Hallgasd meg e család fogadalmát és hajolj hozzájuk atyai sziveddel. Hadd legyen ez a kised örömük és támaszuk: növekedjék testben és lélekben, Isten és emberek előtt való kedvességben. Hallgass meg minket irgalmasságnak atyja, szent fiad, a Jézus Krisztus nevében kérünk, ki így tanított imádkozni hozzád:

Miatyánk, ki vagy a mennyekben etc.

„N., én tégedet keresztellek az Atyának, a Fiunak és a Szentlélek nevében. Amen.

„A mindenható Atya Úr Isten, akinek nevére megkereszteltetted, áldjon meg téged minden testi és lelki áldásaival; Szent Fiának vérével tisztítson meg minden bűneidtől; Szentlelkének általa szüljön ujja az örök életre, hogy hitből élhess jó cselekedetekben, az ő nagy nevének dicsőségére, felebarátaidnak épületére, magadnak örök idvességedre a Krisztus által! Amen.

II.

Beszédtypusok.

1.

Legyen világosság!

(Bűnbánati.)

II. Kor. 4. 6.

Kétféle lény van a világon: sötétségben élő és világosságban élő. E lényeknek teljesen elütő a világuk mintha két különböző égi testen, két különböző dimenzióban élnének. Mégis egészen természetes, hogy az, aki világosságban él, érti a világosságot és a sötétséget is; de aki a sötétségben él, annak nincs fogalma a világosságról. A sas részvétellel nézhet a bagolyra, mikor szárnyait meglebbentve a nap felé röpül; a pacsirta is szánhatja a vakondokat, amint az örök sötétségben turja a földet, míg ő szabadon fürdik a napsugárban. De a vakon született sohasem nézheti le a látót, sőt inkább úgy gondol rá, mint valami magasabb rendű lényre, akinek csodálatos ajándék adatott.

Valami ilyenforma érzést tapasztalt Pál apostol is. Attól kezdve, hogy a damaskusi úton körülvette őt nagy fényesség, egész életét két részre osztotta: egyik a sötétségben telt el, másik a világosságban. Ő tapasztalta mind a kettőt. Élt a sötétségben, mikor még azt hitte, hogy az a világosság; mikor azonban megismerte az igazi világosságot, megtudta, hogy az a régi csupa sötétség volt. Nem győzött eleget csodálkozni életének eme központi eseménye fölött. Minden más élmény elhalványult amellet, jelentéktelen epizóddá vált s lassankint kihullott az emlékezetéből; de az a damaskusi jelenet annál inkább hatalmasodott, míg szinte fölibe nőtt az életének, mint az agg diófa a virágos kertnek. Nem tudta másképen megérteni, mint ha Isten különös teremtői tényeül fogta fel, amelyhez fogható csak ott a teremtés kezdetén történt, midőn „monda Isten, legyen világosság és lőn világosság“ . . .

Nézzük csak, mi mindent mond ez a kép nekünk?

Mikor Isten teremtette az eget és a földet, a föld kietlen és puszta volt és sötétség ült a mélység színén. De az Úr lelke ott lebegett a vizek felett s a következmény az lőn, hogy Isten világosságot gyújtott és „látá Isten, hogy jó a világosság.“ Tehát csak akkor nyugodott meg, akkor fejeződött be a teremtés első fordulója. Mindaddig Isten csak *kezdet* teremteni, az első eredmény a világon a fény.

Pálnak az a ismerés gondolata támadt, hogy a szív, ez a különös belső mindenség is „kietlen és puszta.“ Sötétség ül a mélységeiben és átláthatatlan, zürzavaros, gomolygó chaosz az egész. De az Úr lelke lebeg felette. Az a lélek, amelyik mindenhatóság és teremtő szeretet. Amelyik érzi, hogy

az a sötét szív csak kezdet, az első lépés, amiből valaminek ki kell jönnie. Drága az a szív Istennek azért, mert felséges terület ahol teremthet, ahol valami olyat mivelhet, amiről „látja, hogy jó.“ Isten ép úgy nem reménytelen a szívekkel, mint ahogy nem volt az a világgal, amikor még csak az ég és föld vala formálva: neki fölséges kezdet az a sötét szív, amelyben csodálatos világok várják az ő ébresztő szavát. , .

Ilyen a te szived is. Oh, nem töltöm az időt azzal, hogy marokkal rakván a fekete színeket, lerajzoljam, hogy milyen kietlen és pusztá a te szived. Nem is szükséges. Én csak annyit tudok — s ez elég — hogy a te szived sem békés, boldog, erős és tiszta szív. Én csak annyit tudok, hogy a te életed nem teljes, nem egész, nem tömör és nem napfényes élet, mert lelkedben örvények tátonganak és árnyékok kísértenek. Én csak annyit tudok, hogy te nagyobb, több, *más* világosságra vagy teremtve, téged Isten dicsőségesebb életre szánt, nagy szépségek, nagy hősiességek, igazi örömök hordozójául szemelt ki. Csak azt tudom, hogy a te szived is kedves terület számára: szeretne, tudna csodát mivelni vele, hogy ne legyen a gyötrelmek forrása, keserőségek kútfeje, kicsiny, pörpatvaros, kellemetlen, hitetlen, lemondó és reménytelen szív. Tudom, hogy nincs meg benned az a *hősies, boldog vonás*, amelyik széppé és nagygyá tenné a te életedet. Én csak azt állítom, hogy ha a te szivedben is felgyulna az a világosság, azt mondanád: eddig nem tudtam mi a fény, de most látom. Én csak azt állítom, hogy mi minden dolgok között leginkább a vak gyermekekhez hasonlítunk: remegő kezünket kitérve tapogatózva, mégis oh, hányszor elbukva haladunk előre. Meredély szélén próbálgatjuk az utat s oh jaj, épen most zuhanunk alá; hazafelé tartunk s épen az ajtónk küszöbén roskadunk le kétségbeesve, hogy elvétettük az utat. Vigyázásunk hitetlen, bátorságunk képtelen vakmerőség, halálbarohanás, — oh én csak azt tudom, hogy mindnyájunk szíve felett elhangozhatnék a teremtő szózat: legyen világosság!

Hiába erőlködik a chaos, magától világosságot nem teremt. A világosság felgyújtása Istennek teremtői munkája, szabad kegyelmi ténye. Isten pedig úgy gyújtja fel, hogy világossá lesz bennük egy boldog ismeret: az az ismeret, hogy *Isten dicsősége a Jézus Krisztus arcán világol*.

Krisztus arcát sokan látták, akik érdemesnek tartották megnézni. De még többen vannak, akik nem tartották érdemesnek reá pillantani. Tanultak róla, történetét megismerték, figyelnek, mikor valaki róla beszél, de nem veszik észre, hogy az a dicsőséges valaki mögöttük áll és várja, hogy reá tekintsenek. Pedig egy ilyen pillantás töbet ér ezer vallásóránál és tizezer prédikációnál, mert a fénye közvetlenül a szembe villan s mi elkapjuk a fejünket, csak azért, hogy leboruljunk. Leboruljunk, mert egyszerre megérezzük, hogy Krisztus nem tárgy, nem tőlünk idegen dolog, hanem hozzánk jövő személy, akinek *köze van* velem s akinek épen velem van köze. Úgy tetszik, mintha nem is volna más gondja, dolga, mint hogy velem leszámoljon és nekem szerezze meg Isten minden rejtelmes javait. Azzal jó

hozzám, Isten hisz bennem és elfogad kezdetnek; mindazt, amit bennem a sötétség ébresztett eltörli s új lapot nyit új élet számára. Kezdjük el! Ez a Jézus jelszava.

Az új életnek ez a világossága, mint minden világosság, kettős dologt mivel: pusztít és életet támaszt.

Pusztítani kezdi mindazt a sok gyilkos gombát, csirát, penészt, ami a sötétségben születik meg. Csak az ilyen napsugárnál vesszük észre, mennyire beborította egész életünket ez a pusztító vegetáció. Legtündöklőbb erényeink tele vannak rozsdával, életünk fájának legzöldebb galyait belepte a liszt-harmanat, legvidámabb mosolyunkban a láz emésztő tüze csillogott. Mi azt hittük, hogy jók vagyunk: ime a mi jóságunk milyen nyomorú torzkép a Krisztus fényességében; mi büszkéek voltunk a szeretetünkre, a lelkünk szépségére: nos, itt állunk koldus mezitelenségben az ő gazdagsága mellett. Szemünkbe ötlenek a romlás jelei külső és belső életünkön: eszményeinken foltok vannak, családjunkban veszedelmek szunyadnak, gyermekeink szeméből ébredő gonoszságok vigyorognak reánk. Egyszerre nyilvánvalóvá lesz, hogy a sötétségben egy láthatatlan fejedelem: a Sátán uralkodott felettünk s vidáman végezte rontó munkáját az éjszaka leple alatt. Feltárul előttünk bűnünk birodalmának egész szélessége és döböntő mélysége.

Nos, a fény ezzel veszi fel a harcot. Felveszi azzal, hogy bevilágítja, leleplezi, feltárja a bűn birodalmát. Amiről azt hittük, hogy puha szőnyeg, most látjuk, hogy halálra vivő út, amiről azt hittük, hogy rózsza, most látjuk, hogy tövis: — parányi szúrást ejt, de megmérgez vele.

Jaj volna nekünk, ha csak ezt a leleplezést csinálná a Krisztus fénye, ha csak megmutatná a halál torát, amit a Sátán ül felettünk, s aztán elhagyna. De a fény *bizik az erejében* s tudja, hogy ahogy pusztít, úgy, vagy sokkal inkább *ébreszti az életet*. Megmutatja, hogy még semmi sincs elveszve s a dolgok lényege nemcsak menthető, de új dicsőséges megoldással bíztat. Szinte elemében van Isten: hogyne, hiszen új teremtésről van szó. Meg van a világosság s most már jöhet mindaz, aminek életfeltétele a világosság. Benépesül a föld, ragyogni kezd az ég, s az új élet boldog himnusza tölti be az eget és a földet, akár csak a teremtés első hajnalán. Ismeretlen örömek fakadnak fel, mint valami csodavirágok; eddig nem is sejtett erők jönnek működésbe s kezd kibontakozni egyetlen sugárból egy egész dicsőségzőn: valami felséges, lelki paradicsomkert. . .

Nos aa? Isten az előtt is dolgozott, mielőtt a világosságot teremtette volna: sőt a nagyobb dolgot az előtt végezte el. A te szivedben is munkálkodott már: csodálatos előkészületeket végzett. Ha érzed, hogy chaosz a lelked, hogy kietlen és puszt a világod: lásd meg a Jézus arcán a neked szánt sugárt. Hiszen ő csak arra várt, hogy te feltekints reá; már neked is mondja: legyen világosság. Amen.

R. L.

Minden beteljesedett !

(Br. Bánffy Ernő felett.)

Józs. 23, 14. Én pedig ime megyek már a minden földinek útján. Tudjátok meg azért teljes szívetek és teljes lelketek szerint, hogy egy sem esett el mind ama jó szóból, melyeket az Úr, a ti Istenetek szólott vala felőletek. Minden betelt rajtatok, egy szó sem esett el azokból.

Józsué mondja e szavakat, a lehetetlen helyzetek hőse, a csodákat kihívó és közvetítő népvézér, aki egyszerre két ember emberfeletti feladatát oldja meg: hont foglal és polgárosít. Bucsú beszédében mondja e szavakat, hogy bennük kőbe véshető tömörséggel egybefoglalja élete legnagyobb tapasztalását, legfőbb, sőt egyetlen igazságát: Isten nagyobb, mint ahogy gondolnók, mert beteljesíti minden áldását, amit nekünk szánt. Ő pedig csodálatos nagy dolgokat szán nekünk.

Ez a mi drága halottunk nem volt sem népvézér, sem kormányzó hős, mégis az ő életéből is kisugárzik, ah, milyen tisztán, fényesen sugárzik ki a Jozsué testamentumos gondolata: *minden beteljesedett!* Isten benne is egy csomó jó szót üzent e világnak, Isten áldásul gondolta őt és ime, minden betelt.

Magyar úr elhagyatott mezősegi vidéken, — ezernél több oka van rá, hogy meneküljön a kicsiny, szegényes, unalmas világból, de ő egyszerre meglátja, hogy e tényből *feladatok* támadnak reá nézve s pátronusa, barátja, orvosa, sőt pásztora lesz a népének. Születésének előnyei és anyagi helyzete felmentették volna a munka sulya alul: s ime ő annyit dolgozik egyesületekben, gyűléseken, mint egy hivatalnok s gazdálkodik úgy, mintha ő lenne önmagának az első tisztje. De azért nem nyelte el a föld, mert a földet drága eszköznek tartotta magas nemzeti célok szolgálatában; megszentelt talajnak egy lelki, erkölcsi világ számára. Meglátta és megmutatta, hogy a föld sem nem kacér nő, akinek mi legyünk rabszolgái, sem nem cseléd, hogy ő legyen a mi rabszolgánk, hanem áldott anya, akiben tisztelnünk kell az anyaságot. Egyházának hű fia volt: a legmagasabb tanácsban is úgy ismerte az ügyeket, mint az ő kis presbyteriumában s az ő kis presbyteriumában oly hűséggel gondozta a filléreket, mint ott fenn a százezereket. Becézgette a kollegiumot s az őt jellemző nobilitással fizette vissza mindazt, amit az Alma matertől kapott: lélekért lelket, szeretetért szeretetet, szellemi ajándékokért — hálás odaadást. Ime, ilyen egy igazi úr, aki — szolgál.

Családjában milyen volt? Beszélnek róla sárguló levelek, hogy milyen gyöngéd, jó fiú volt, kis apródja az édes anyjának. Mosolygó gyermekek pedig nem tudtak betelni vele, hogy milyen áldott, drága

jó nagypapa volt. És te, aki egészen közlelről láttad őt . . . Az ő nagysága „közeli nagyság“ volt: minél közelebből nézte valaki, annál nagyobbak látta. Nem a fénynek, a melegnek embere volt ő! A fény távolban is látszik, de a meleg csak közlelről érzik igazán.

Nem vészett el semmi abból a jóból, amivel Isten megakart áldani titeket — őbenne.

És még nincs vége az áldásnak, ami lényéből fakadt. Marad utána szép fényes emlék, amely sokáig világítani fog, marad utána nemes példa, amely vonzani fog s akiket nem vonz, azokat megitéli. Marad utána bölcseségtől fénylő tanítás unokái számára s alakja ifjú, bontakozó lelkükhöz hozzáér, mint valami élő az örökkévalóságból. Marad utána egy életre szóló fájdalom a te szivedben, gyászoló özvegy. Komoly, meleg, szép fájdalom, az égnek szomorú követe, aki megfogja a kezéd, s vezet egyik sirtól a másikig. Az övétől a tiedig. Legyen a lelked aranyveder, amely felfogja e halál áldásait. Előbb roskadozva, azután fáradtan, majd ünnepiesen lépegetsz az örökkévalóság felé s míg tovább gondozod az ő kicsinyeit, hű lényéből egyre több áldás fakad — reád. Mert Isten csoda nagy dolgokat szánt nekünk, és drága szavakat szólt nekünk, legnagyobbat a Mi Urunk Jézus Krisztusban, akiben kiengesztelt és örökéletet adott. Muló a fájdalom, muló a válás, átfutó pont a sir csupán; túl ez árnyékon dereng az örökkévalóság titokzatos kapuja, amelynek ormán ez a felírás vár: *Minden beteljesedett! Amen.*

R. L.

Ha isten maga szólna hozzánk az égből, akkor semmi csodálni való sem volna azon, ha késedelem nélkül mindenki tisztelettel hallgatná meg és vézné szívébe az ő kijelentését. Mert ki ne borzadna meg az ő jelenvaló hatalmától? . . . De amikor egy porból támadt kis emberke szól hozzánk Isten nevében, akkor adhatjuk legnagyobb bizonyítékát épen az Isten iránt való félelmünknek és tiszteletünknek, ha tanulékonyaknak mutatjuk magunkat az ő szolgájával szemben, még akkor is, ha az semmiben sem tűnik ki felettünk. Az okból is sejtette tehát Isten az ő mennyei tudományának a kincsét törekeny edényekbe, hogy így még jobban megbizonyosodjék afelől, hogy mily sokra becsüljük mi azt.

Kálvin.

VALLÁSOS NEVELÉS.

Hogyan tanítsunk vallást ?

Vallástanítás az iskolában.

3. Egyháztörténelem a népiskolában.

Tantervünkben az V. elemi osztály számára, heti 2 órán egyháztörténelmet állapítottunk meg tananyagul. Vezetőgondolata Jézus Krisztus megváltói hatalmának kimutatása a történelemben.

A jelenlegi vallástanítási tantervek többsége (pld. az erdélyi ref. egyházkerületé) ezt az anyagot 2 évbe, az V. és VI. osztály számára osztja be. Csakhogy itt, a mint ált. tantervünkben kifejtettük, az a baj van, hogy a népiskolai vallástanítás bevégeződik az egyháztörténelemmel és a Káté, a hitvallás kivetődik a konfirmáció idejére. Ezzel azonban a népiskolai vallástanítás csonka marad, koronájától fosztatik meg. Ennek a csonkításnak ellene mond az elemi iskola-típus befejezett kerekése, a melynek bevégezett, elemi egészet kell adnia. Másfelől szükségtelen is az egyháztörténelmi anyagot 2 év keretébe tagolni bele, mert 1 év alatt, heti 2 órán teljesen elvégezhető, feltéve, hogy határozott szempont és cél irányítja. Most mindenekelőtt azzal kell tisztában lennünk, hogy a népiskolában mit is akarunk az egyház történetéből megtanítani, mit is értsünk a népiskolai egyháztörténet alatt ?

Egy bizonyos és ez az, hogy a népiskolai egyháztörténelem nem lehet, (nem szabad, hogy legyen!) száraz krónikás darálás az egyháznak, mint intézménynek életében lefolyt eseményekről. A mi el. iskolai egyháztörténelmi tankönyveink bámulatos versenyre keltek abban, hogy minél vázaltszerűbben, szárazabban, sőt ridegebben pergessenek le egy csomó csodás és mindennapi tényt a gyermek álmosan vibráló szeme előtt, melyek közt zsinatok, pápák, hitcikkek, királyok, császárok, vallásügyi törvények, egyházi szervezetek, csaták képei hemperegnek egymáson keresztül gyilkos évszámok és kimondhatatlan helységnevek merev határcölöpei között. Természetesen az ilyen egyháztörténelmet legfennebb be lehet vágatni a könyvből, mint minden tantárgyak legunalmasabbikát, a mely igen alkalmas eszköznek bizonyult sok éven át arra, hogy a gyermekek az egyház történetében érthetetlenül zavaros tömegét lássák a háboruknak és a mindenféle pusztításoknak. Tisztelettel feltesszük a kérdést: szükséges-e, helyes-e, hogy a népiskolában a

gyermek a pápák és császárok világhatalmi harcairól, a középkori katolikus egyházpolitika trükkjeiről, a harmincéves háború irtózatos fázisairól, az ellenreformáció politikai vonatkozásairól, mindarról a tisztán vallásos vonatkozásokon messze kívül álló fejlődésről tanuljon, mely a keresztyén egyház történetével összenőtt? Se nem szükséges, se nem helyes. Mert mindez érintetlenül hagyja a lényegét, csak kérgé lévén a belül hullámzó életnek, Jézus Krisztus megváltói életének az emberi szivekben. Az egyház történetének a népiskolában kizárólag csak azok a részei tanítandók, a hol a jézusi életeszmény egyik vagy másik vonása hősies, megragadó, nagyszerű formát ölt emberi személyiségek életében. Röviden a népiskolai egyháztörténelem a Jézus Krisztus nagy megváltottjainak története, a kik mindig más, de mindig szép és hatalmas módon élték át, követték és hirdették Őt e világnak.

De ez mégsem jelenti azt, hogy egyszerűen életrajz-sorozatot adjunk, hanem csak azt, hogy az anyag középpontjában mindig nagy keresztyén hősök álljanak a kiknek élete azt hirdeti a legkülönbözőbb szempontból, hogy Jézus Krisztus az Élet Fejedelme. Ezeknek a hősöknek megragadó életében aztán a kornak is, a melyben éltek, megrajzolható a képe és elhelyezhető a személyes élet kereteiben mindazok a szükséges ismeretek is, melyeket az egyházzól, intézményeiről és szervezetéről föltétlenül kívánatosnak találunk átadni. Az a fő, hogy vessük ki mindazt a felesleges terhet, a mely a keresztyén történelem átélését ebben a gyermeki korban megnehezíti: az évszámok, nevek és egyéb adatok halmozását, a vallásos élmény lényegétől messzebb álló politikai, gazdasági, kulturális vonatkozásokat; mindent, a mi a jézusi élményre csupán ebből a földből tapadt; ne foglalkozunk tévtanokkal, torz életfelfogásokkal, vallási vitákkal és harcokkal, üldözések, átkok, inkvizíciók, maradjanak csak tisztas sötét oduikban: mi csak azokat a forrásokat kutassuk fel, a melyekből a történelemben mindig előtört az a lélek, a mely meggyőzte a világot. Ebből következik, hogy a népiskolai egyháztörténelem nem lehet szorosan, türelmetlenül *felekezeti*. Jézus Krisztus megváltottait, követőit minden felekezetben meg kell látnia, bár természetes, hogy a reformátorok és a protestáns hősök igazát ki fogja emelni; de másfelől nem fogja ellenségnek tekinteni pld. Szent Ferencet, vagy Augustinust. A felekezeti jelleg kidomborításának is meg van a maga helye és pedig a Kátéban.

Az anyagot a következőkben állíthatjuk össze: I. *Az őskeresztyén történelem*. Péter. Pál. János. A vértanúk. A remeték. A keresztyénség diadala a világban. II. *Krisztus egyházának fejlődése a világban*. Augustinus. Az első nagy pápák. A nagy hittérítők. (Bonifácus.) A nagy keresztyén királyok. (Nagy Károly, Szent István.) III. *Az egyház uralma a világ felett*. A hatalmas pápák. (VII. Gergely, III. Ince.) A keresztyén lovagok. (Szent László.) Keresztes háborúk. A nagy szerzetesek. (Szent

Ferenc, C. Bernát.) IV. *Az egyház hanyatlása és az előreformátorok.* (Röviden, lehetőleg egy korszakban, néhány kimagasló személyiség életével.) V. *A reformátorok.* Luther, Zwingli, Kálvin, a magyar reformátorok. VI. *A reformáció küzdelmei.* A világ urai. (V. Károly, II. Filep, II. Ferdinánd.) A jezsuiták. A magyar ellenreformáció. A nagy magyar fejedelmek. A hugenották. A gályarabok. VII. *Új világ.* Vallásszabadság. A mi egyházunk. A mi egyházközségünk és a mi templomunk, istentiszteletünk, keresztyén kötelességeink.

Ezeket a részeket összefoglalások hidalják át, melyekben épen arra kell rámutatni, hogy minden kor legjobbjai mi módon találták meg és követték Jézus Krisztusban az ő Megváltójukat, hogyan vezette ő évszázadokon át egyházát Isten felé s hogyan vezet egyházában minket is. A feldolgozás módszerére nézve megjegyzendő, hogy minél történetibb az anyag, annál kevésbé szorul reá költői eszközökre s ezek használata hova-tovább bizonyos veszedelmet is jelent igazságára nézve. Mégis arra vigyázni kell, hogy a történetiség kedvéért száraz krónikálásba ne essünk, mert akkor kiszáraztjuk azt a kedélyi légkört, melynek melegében a történeti képek egyéni élményekké, kívánatos és megragadó ideálokká tüzesednek át. Minél régebbi történetekről van szó, feltétlenül annál könnyebb ennek a meleg, költői levegőnek megőrzése, mert maguk a keresztyén legendák és mondák jönnek segítségünkre, melyeket kellő tappintattal a vallástanító sikerrel felhasználhat. Pld. Péter életénél a „Quo vadis?” legenda, Pál életében István vértanu halála és a megtérés története, Jánosnak, mint a szeretet apostolának életéről fennmaradt néhány meleg, színes hagyomány, a ker. vértanuk hősiességéről szóló történetek, majd Constantinus látománya, az Augustinusról szóló mélységes legendák, a pogány isten fája, a mit Bonifácus kivág, Szent István és az orgyilkos mondája, Szent László legendás hőstettei, Szent Ferenc életének szépséges hagyományai, stb. De a protestantizmus hőseinek életében is találhatunk olyan vonás eleget, a mi a történetet meleggé és színessé teszi.

Az egyháztörténeti leckék magukban sohasem oly önállóak, mint a bibliai történetek. Ezért külön-külön kifejtő tanítást nem is igényelnek, mint azok. A fejtegetés a csoportok összefoglalásánál kívánatos, de itt is főleg a keresztyén ideál egyes színeinek kiemelése céljából. Azt, hogy minden történet, életrajz végére lapos kis „morált” biggyesszünk, komoly vallástanítónak nem ajánljuk. Ez annyi, mintha agyonverné vele a keresztyénség illető hősét. A mi kevés történeti vonatkozása, egyes nagy személyiségekhez fűződő egyházi énekünk van, azt föltétlenül tanuljuk és énekeljük. Ha volnának minden kor, minden hős sajátos lelkét kifejező énekeink, akkor az egyháztörténet tanítása igen könnyű és szép lenne. A mi kevés van, azt tehát fokozott mértékben használjuk fel.

M. S.

GYÜLEKEZETI MUNKA.

PÁSZTORKODÁS.

BELMISSZIÓ

A munka irányító gondolatai.

Mielőtt rendszeresen megkezdénénk a munka leírását a vázolt program alapján, meg kell emlékeznünk azokról a vezető gondolatokról, amelyeknek a kezdő lelkipásztort vezetniök kell. Mint látjuk, az, a mit a gyülekezeti munkáról eddig beszéltünk, folytonosan speciálizálódik. Először azokról az általános intézkedésekről szólottunk, melyeket a lelkipásztornak tennie kell, mielőtt munkához fog, és pedig a gyülekezete megismerésére vonatkozólag. Ennek az alapján volt azután szó, azoknak a speciális céloknak a meglátásáról, melyek elé épen ott áll a lelkipásztor, most mintegy arról a fegyverzetéről próbálunk beszélni, mellyel a munkához fogjon. Nem mulaszthattuk itt el ezek fölemlítését, mert ezekkel mintegy az igazi lelkipásztor alakját akarjuk megrajzolni, fölmutatni azokat a föltételeket, melyekkel föl kell fegyverkeznie a munkára. Hiszen a munka sikere eminenter nem a gyülekezet állapotától és különösen nem annak anyagi állapotától függ, hanem a lelkipásztor erejétől, munkaképességétől és felelősségérzetétől, a minthogy e siker is nem kizárólag a gyülekezet anyagi konszolidációja lesz, hanem erőinek átnemesedése, céljai megszentelődése, tagjaiban és egészében egy örök isteni eszmény testté válása. Minél mélyebben és igazabban érzi a lelkipásztor a maga isteni hivatottságát, annál mélyebb, ha nem zajosabb is a siker, mely munkáját kíséri. A gyülekezet életének, az aristotelesi filozófia nyelvén kifejezve, a primum movense a gyülekezet élő és erős lelkiismerete kell, hogy legyen.

Igy a munka maga, és ez az első gondolat, a mi figyelmet érdemel, nem egyedül a lelkipásztor és nem egyedül a gyülekezet munkája. A gyülekezet a lelkipásztor nélkül vak, ez, a gyülekezet nélkül, tehetetlen. A katolikus egyház felfogása szerint a lelkipásztornak nincs szüksége a gyülekezetre, az együttműködés ott csak esetleges, a meny nyiben a socialis téren a lelkipásztor segítségére lehetnek a gyülekezet tagjai. A szekták egynémelyikében pl. a methodistáknál, a freireligiöse Gemeinde-ekben, a Salvation Army-nál nincs szükség a lelkipásztor veze-

tésére, ott ez a vezetés esetleges. Nálunk a legnagyobb veszélynek tekinthető, ha akár a lelkipásztor minden, mindent csak ő intéz, mert ez kiskorúságban tartása a gyülekezetnek, személyes hatásainak állandó forszirozása, intézkedéseinek másokra tolása arra vezethet, hogy egy külső tekintély uralkodik a gyülekezeten, akár, ha a lelkipásztor visszavonul s a gyülekezetre hagy mindent, mert ez demagogiára, farizeizmusra, s így a gyülekezet züllésére visz. A munkákon tehát két elem van, az egyik a vezető elem, a lelkipásztor, ki erejét az újból és újból átélt isteni megbízatásból meríti, a másik a gyülekezet, mely a benne megnyilvánuló keresztyén életet kimélyíteni, erősíteni és vele az élet minden viszonyát áthatni igyekszik. A viszony a kettő között nem az úr és szolga, nem is az isteni és világi, hanem a nevelő és a növendék, vagy, ha úgy tetszik az idősebb és ifjabb barát viszonya, s a cél az, hogy a növendékből nevelő, a vezetettből vezető legyen. Így fog érvényesülni a munka egész folyamán egy bizonyos nevelői szempont, mely bennünket képessé tesz egész munkánk vezérgondolatainak helyes fölismerésére.

E különbségtétel után röviden részletezhetjük a két szempontot a lelkipásztor és a gyülekezet szempontját.

1. *A lelkipásztor munkáját illetőleg* szólunk először annak *egyéni életéről*. Mindenki előtt világos, hogy itt kell keresni azt a pontot, a melytől elsősorban függ egy komoly gyülekezeti munka alapja. Nem beszélünk arról az esetről, hogy ha a lelkipásztor hivatására alkalmatlan, vagy ép rossz példát adó ember, hiszen a munka lehetetlensége ilyen esetben nyilvánvaló. Vannak azonban a lelkipásztor életében olyan problémák, melyek mindenünk életében közösek, melyek épen azokat keresik meg leggyakrabban, a kik tudatában vannak a reájuk helyezett felelősségnek. Ilyenekről csak pár szót, mert részletes ismertetésükre és a reájuk való feleletre sokkal több hely lenne szükséges. Említjük azt a gondolatot, melyet a legtöbb lelkipásztor megért, hogy ő mennyire egyedül áll a maga terveivel és céljaival a gyülekezetben. Azok a célok az ő lelkének óhajtásai, azokra ő tette fel az életét; a legbuzgóbb segítőtárstól a legodaadóbb és legmegértőbb munkástól a tervezőig óriási az úr. Szólhatunk itt a lelkipásztor kudarcairól, melyeken föltétlenül keresztül kell mennie, s melyek tanítsák őt a módszer és az eszközök gondos megválogatására. Milyen óriási számuak azok a kérdések, melyekkel meg kell harcolnia! A felületesség, a „lehetetlenség“ kísértése, mely hamar beleún és belefárad minden munkába, minden kudarcért a körülményeket vádolja, vagy ép a gyülekezetet, vagy megelégszik felületes munkával; a kiüresedés, mely olyan keservesen lep meg bennünket egyszer, mikor látjuk, hogy az életünk el van zárva új vallásos tapasztalatok előtt, sablonosakká, üresekké válunk, a lelkünk nem termel új szempontokat, vagy, a mi legrettenetesebb, elveszti érzékét

a komolyabb megítélés iránt. Az egyik legmegdöbbentőbb tapasztalat az elforgácsolódás, a munka egységének elvesztése, aztán az, hogy az eszközeinkből kihál az éltető célgondolat, s azok megcsontosodott formákká, vagy üres játékszerekké lesznek; az elparlagiasodás nem csak külső, hanem belső, szellemi téren, a robot-munka, az ünneptelenség s a velejáró céltalanság.

A következő gondolat a lelkipásztor nehézségeire irányítja a figyelmünket. Az első és legnagyobb nehézség, melyre a múlt számunk „Csöndes óra“-rovata is utalt, meglátni a legkisebb és legigénytelenebb tagjában is a gyülekezetnek a legnagyobbbra és legszentebbre hivatott embert, a durva, esetlen külső alatt a lelkében rejlő istenképet. Meg kell látnunk azt a nehézséget, melyet a segítőtársak hiánya okoz nekünk, és a melynek egyedüli orvossága a segítőtársak nevelése; azután azokat, melyek abból származnak, hogy a munkát siettetni akarjuk. Az egyik legnagyobb művészet mindig, minden körülmények között nyugodtagnak és bizakodóknak lennünk, akkor is, ha ellenszenv, vagy rosszakarát gátolja munkánk sikerét; nem keresni az emberek tetszését és nem annak megnyerése szempontjából rendezni be az életünket; kiragadni magunkat a magunk személyes életének indisponálós, vagy ép elkésztető és fájdalmas eseményei és hangulatai közül és nem érezteti azokat úgy, hogy a munkánk e miatt felületes legyen, vagy ép szüneteljen. Az egyik legnehezebb dolog a lelkipásztori munkában mindig öntudatosan, tervszerűen járni el, hogy egy cselekedet vagy szó se legyen, melyet előbb ne értékeltünk volna céljaink magasabb szempontjából.

Végül szólanunk kell általában a munka *örömről*, mely a legemberibb és legnagyobb öröm a világon, mikor nem a sikerben, nem a vele járó elismerésben, a diadalokban van az örömünk, hanem maga a munka, a hivatás, ad valami mélységes békét. Ez a békesség hála Isten iránt, azért, hogy nekünk részt adott az ő országa építésében. Ez az, a mire Jézus figyelmezteti a tanítványait: „ne annak örvendeztetek, hogy az ördögök is engednek nektek, hanem, hogy a ti nevetek föl van írva a menyben.“ A mi munkánk *dicsősége* szintén ebben rejlik. Csak ez a fajta a munkának az, a mely a dicsőséget nem másban, hanem a munkában keresi. Minden más munka külső dicsőséget ad munkásainak, a mienk egy belső gyarapodást. A külső elismerés, dicséret nem emelhet bennünket soha, de igenis emel mindig maga a munka. A *munka áldása* tehát kölcsönös: lgyekezünk kell megérteni és átérzeni az áldást, mit a munka hoz. Mihelyt reánk nézve nem áldásos az, ki van zárva, hogy áldásos legyen másra. Ha minket nem nevel, nem fog nevelni másokat.

Ez lenne alapjaiban egy olyan lelkipásztori lelki diaetetika, mely elengedhetetlen kelléke és vezére kell, hogy legyen minden lelkipásztori

életnek. Ez alapokon röviden szóljunk arról, hogyan tekintse a lelkipásztor a maga gyülekezetét. Tekintse elsősorban a gyülekezet minden egyes tagját *munkatársnak*, akihez egy komoly cél megvalósításának köteleke fűzi. A siker egyik biztosítéka épen az, ha a lelkipásztor a maga célját közös céllá tudja tenni. Nem csak maga dolgozik és tervez így e cél érdekében, hanem a gyülekezete is. Evvel a gondolattal egy csapásra kivesszük a gyülekezetet a passzivitásból és activvá, cselekvővé változtattuk. Azután jön az, hogy a lelkipásztor *bizzék* a hiveiben, de mindegyikben annak természetének megfelelőleg. A bizalom hiánya megakadályoz minden közös munkát és érdeklődést. Ha a gyülekezet látja, hogy lelkipásztorában iránta igazán érdeklődő barátot kapott, hogy az nem fordul el farizeusként gyöngéitől, de nem is fedezgeti őket, önkénytelenül bízni fog benne, és támaszkodni kezd reá. A bizalom óriási nevelő erő, melynek jelentőségét alig bírtuk még megérteni. Ezek azok az érzelmek, miket a lelkipásztornak kell *táplálnia* hivei iránt.

2. A *gyülekezet* szempontjait tekintve ne feledjük, hogy mi itt lelkipásztoroknak s nem gyülekezeteknek szólunk, így az utóbbi szempontot is a lelkipásztor szerepe alapján kell vizsgálnunk. Itt a kérdés ez: minő érzelmeket kell *kelteni* a gyülekezetben. Az első gyanánt említettük már a bizalom gondolatát, mely a személyes ismeretségen, a személyesen tapasztalt jóindulaton alapúl. Azért a lelkipásztor ne sajnálja soha munkáját és fáradságát a hivei javára. Lehet, sok helyen nem arat vele semmit, de legtöbbször eléri azt, a mit akar. A lelkipásztor munkája keltse mindig az öntudatosság és tervszerűség gondolatát. A gyülekezettel értessük meg, hogy a mit akarunk, az nem kapkodás, nem ötletszerűség, hanem előttünk biztos cél áll, a minek meg *kell* valósúlnia. Ez a biztos és határozott föllépés meggyőzi a gyülekezetet arról, hogy ez egy kötelező munka, melyre a lelkipásztor az életét tette föl. Meggyőzi róla, hogy ez a kötelesség kényszerű, nem csak önkéntesen és máról holnapra vállalt föladat, hanem egy élet munkája. Az igazi mély komolyságát ennek a gondolatnak mindenki meg fogja érezni, s megérzi azt a másik részét is a kérdésnek, mi az én kötelességem evvel a munkával szemben. Végre meg kell mutatni a gyülekezet minden egyes tagjának, hogy a lelkipásztori munka önfeláldozó munka. Hogy a lelkipásztor a hivei lelki növekedése érdekében minden napon a saját életének egy részét áldozza föl, s hogy az áldozat nélkül igazi munka nincsen. Evvel mutatjuk föl az áldozat igazságát a gyülekezet életében. A munka nem csak tőlünk, de mindenkitől áldozatot kíván, mindenki tartozik vele, hogy ilyent hozzon is a közös munkáért és egymásért. Így lesz a lelkipásztori élet önfeláldozása meg-sokszorozódva és kitágúlva a gyülekezet minden egyes tagjának áldozatos munkája egymásért.

A legdrágább előttünk az, a miért áldoztunk, és két embert leg-

jobban az áldozás közössége tart össze. Így kapcsolja össze a gyülekezetet is lelkipásztorával az a gondolat, hogy valami szent érdek közös munkára hívja őket. A közös munka, közös fáradság, közös aggodalom és diadal elszakíthatatlan köteléket teremt a két fél között, és képezi a lelkipásztori munka alapját. Ez alapokon most már szilárdul és nyugodtan kezdhethetünk meg egy biztos sikerre vezető, áldásos gyülekezeti munkásságot.

I. L.

A falu evangelizálása.

II.

Mikor a lelkipásztor keresi és megtalálja Isten munkájának kész eredményeit: embereket, akik szeretik olvasni a bibliát, szeretnek és tudnak imádkozni. ez nem szolgálhat egyszerűen örvendetes tudomásul, hanem kell, hogy kiinduló pontja legyen annak a tervszerű evangelizáló tevékenységnek, melynek célja nem csupán a gyülekezet minden tagjának, hanem az egész falu strabban minden rendűs Gangú embernek, családnak, intézménynek, minden társadalmi és gazdasági viszonylatnak arra az útra való terelése, mely Isten országának építésére vezet. Vétkeznenék az evangélium hatalmának nagysága ellen, ha az evangélium világosságát csak a mi gyülekezetünkbe zárnók. Hiszen éppen az a baj, hogy népünk beleélte magát abba a kárhozatos felfogásba, hogy az Isten igéje csak a templomba való, annak hallgatása csak bizonyos órákban kötelező. A lelkipásztorról is azt hiszi, hogy csak a templomban köteles hirdetni az igét. Az „igére“ nézve is mindig szűkebbre szorulnak a látókör vonalai, nem egyszer oly mértékig, ahol az egyszeri atyafi mondása szerint a hallgató így okoskodik: „Nem tudom, hogy igazat mond-e a tiszteletes úr, vagy csak prédikál“. Az én templomomból is elmaradt egy-két ember azzal az indokolással, hogy miért prédikálok az iszákosság ellen, holott a bibliából kellene prédikálnom. De főösleges bizonyítanunk azt a közismert tény, hogy népünk az Isten igéjét csak abban az adagolásban tűri meg szó nélkül, mely nem érinti a lelkiismeret érzékeny húrjait. Pedig az igehirdetésnek éppen az lenne a célja, hogy belemarkoljon a lelkiismeretek közepébe, felrázza azokat és elvezérelje a Krisztusi életre. Tehetjük-e ezt a szószékben? Föltétlenül! Meg is kell tennünk!

A bűnt ostorozni milyen könnyű! Nincs is hiány benne! Beszédeink úgy a multban, mint a jelenben tág teret engednek a törvény

hirdetésének, a megtérés, a javulás sürgetésének. De hol van az eredmény? Újabban azt is örömmel kell látnunk, hogy a bűn ostorozása nem egyoldalúan történik. Hirdettetik az evangélium is. Hivogatjuk a lelkeket Krisztushoz, aki éppen azért jött, hogy az elveszettet keresse, a bűnösöket hívja s a betegeket gyógyítsa. De hol van az eredmény? Templomi igehirdetésünk evangelizálás, mert ha nem ez, akkor nem is igehirdetés. De mi haszna a templomi evangelizálásnak, mikor arról kell meggyőződünk, hogy hallgatóink hallgatnak, de egyebet nem tesznek.

Hol itt a baj? Talán szaporítanunk kell az igehirdetés alkalmait? Vallásos estélyeket, vasárnapi iskolákat s különféle egyleteket kell szerveznünk s rendeznünk? Ezekre nagy szükség van, de aki megpróbálta, tudja, hogy mindez csak több dolog a lelkipásztornak, de eredménye nem kielégítő. Ez az eredménytelenség a legnagyobb átka evangelizálásunknak, melynek súlya alatt sokan kimondják a végzetes ítéletet: a turáni faj nem veszi be az evangéliumot, nem való az a magyarnak!

Mi azonban készek vagyunk vitatni és bizonyítani az ellenkezőt. Mivel azonban e sorok olvasóival szemben ilyen bizonyítgatásra — eredményem szerint — nincs szükség, ezt mellőzve, egyenesen rámutatok arra az eljárás módra s ki kell mondanom: *szent kötelességre*, mely az eredménytelenségnek biztos ellenszere. Ez nem más, mint *az evangélium hirdetése a templomon kívül*. Küzdve a megfelelő szavak keresésével, valahogy úgy kell kifejeznie magamát, hogy a templomon minél *kivülebb*, a palásttól, a hivataltól, a gyűlési, az egyleti és az összejöveteleli jellegtől minél *távolabb* kell teljes erővel hozzálátnunk az evangélium hirdetéséhez, ha azt akarjuk, hogy munkánk a templomban, a vallásos estélyen, vagy az egyesületi tevékenységben eredményes legyen.

Ha a kimondottan „vallásos” és a „világi” helyek és alkalmak között nem vesszük észre az összefüggést és nem ezen összefüggés akadályait és hiányait akarjuk evangelizálásunkkal eltávolítani és pótolni, mi haszna, ha a világító testek számát szaporítjuk, de a vékát, mely reájuk borul, érintetlenül hagyjuk. Többet ér egy gyertya, mely szabadon árasztja fényét, mint száz a véka alatt.

Távolítsuk hát el a vékát. Törjünk azon nyílásokat.

Tapasztalatból mondom, hogy ez könnyebben megy a falun, mint a városban. Ennek oka nagyon egyszerű. A faluban ugyanis, bár sajnos vannak elszomorító kivételek is, főképp a nagy városok közelében, az egyházi és nemzeti élet alkotó sejtjei, a *családok*, könnyebben megközelíthetők, mint bárhol máshol. Van távolság a faluban is a templom, a Krisztusi élet és a család között, de ez mérhetetlenül csekélyebb, mint a városban.

Evangelizáljuk a családokat! Ez a munka három részből áll: az előkészítésből, a család egészével való foglalkozásból és a család egyes tagjainak meghódításából.

I. Az előkészítés a templomban és a nyilvános igehirdetés más alkalmain, a vasárnapi iskolában, a vallásos estélyen stb. történik. Igehirdetésünkben arra igyekszünk, hogy mélységes érdeklődést keltsünk Isten igéjének szépsége és gazdagsága iránt. Az igehirdetés tulajdonképpen ajánlás, reklám, felhívás: „Jőjjetek, vegyetek ingyen, pénz nélkül.“ Nagyon ajánlom, hogy vegyünk elő azokat a bibliai történeteket, amiket a gyermekek az iskolában tanulnak. A nép figyelmét igen megragadja az az igazság, amit egykor mint gyermeknek gyermekes módon tanítottak és most egy kis világtörténeti háttérrel, értelmük mértékéhez illő látókörrrel eléje tárunk a teremtésről, bűnbeesésről, Kairról és Ábelről stb. Nagy eredmény, ha meggyőződnek hűveink, hogy ezek nem iskolai leckék, hanem világosság az emberi élet útjaira. Sokszor csak egy-egy vonást emelek ki e történetekből, vagy alakjainak jelleméből és kérve-kérem hallgatóim, hogy otthon keressék ki a bibliából és olvassák el az egész történetet. A vallásos estélyeken, temetésekben és esketések alkalmával is mindig arra igyekszem, hogy az Ige iránt érdeklődést keltsek. Különösen alkalmas erre a vallásos estély, vagy a bibliakör, ahol a jelenlevők is tehetnek megjegyzéseket és kérdésekkel fordulnak hozzánk. Közben az Isten útát mutat arra, hogy melyik családhoz közelítsünk. Vagy az iskolás gyermek ügyében, vagy beteglátogatás céljából vagy bármilyen más okból, amit a lekipásztor könnyen találhat, elmegyünk a családba és igyekszünk megismerni a családot. Megtudjuk, hogy szoktak-e bibliát olvasni. Ha igen, akkor ajánljuk fel, hogy egy alkalommal olvassuk *együtt*. Ha még nem olvassák a bibliát s talán nincs is biblia, birjuk rá őket, hogy szerezzenek egyet, majd mi megtanítjuk, hogyan kell azt forgatni. Ebben a rábeszélésben fel kell használnunk azokat az adatokat, miknek birtokába az irántunk felébresztett bizalom útján jutottunk. Minden családnak van története, a legegyszerűbb földmives családnak is. Mindeniknek van panasza, bánata, keresztje. Ha ezeket bizalommal feltárják előttünk, rendszeren felszínre kerül egy-két probléma is, mely közeli vonatkozásban van Isten gondviselésével, leggyakrabban igazságosságával. Nem egyszer azt kell mondanunk: „Kedves atyámfia! Nem lehet erre egy szóval megfelelni, amint nem lehet a hegytetőre egy lépéssel feljutni. Hanem induljunk el. Vegyük kezünkbe Isten igéjét és ha igazán keresik Isten akarátát, a bibliában megtalálják azt.

Az előkészítő munkában meglepetve fogjuk tapasztalni, hogy az ember sokkal vallásosabb lény s a hit igazságai iránt sokkal élénkebb érdeklődéssel viseltetik, mint azt gondoltuk.

II. Ha megnyertük a bizalmat, mely néha gyorsan, de többször lassan, némi apró szivességek és ismételt látogatás útján támad személyünk iránt, hozzáfoghatunk az evangelizálás tervszerű munkájához.

A külső körülményekre nézve nincs szabály. Van rá eset, hogy

sétálgatva az utcán a kiskapuban találkozunk valakivel s a társalgás oly szerencsésen indul, hogy betérünk és zsebbibliánkból a jelenlévők és a magunk épülésére alkalomszerű, vigasztaló, vagy eszméltető kincseket hozunk elő és távozáskor szinte látjuk lobogni a szivekben az égő tüzet, amit Isten a mi hitünk által gyújtott fel bennük.

Ilyen rendkívüli esetektől eltekintve a rendes eljárás figyelemmel van arra, hogy a családot munkájában fel ne tartsa és éppen azért a családdal együtt előre megegyezik a lelkész, hogy mikor megy a biblia olvasásra. Ez a megegyezés két szempontból áldásos. Először azért, mert alkalmunk van azonnal munkához látnunk. Ha nem ezen előre megállapított céllal megyünk, sok időt elvesz az előkészület; így mindenki természetesen veszti, ha néhány barátságos szó után kinyitjuk a bibliát. Másodsor azért, mert maga a család is előkészíti a helyet, ami igazolja, hogy a szivekben is történtek előkészületek.

Én úgy éreztem, hogy előre megkaptam jutalmamat, mikor ilyen alkalmakkor az indulás előtt kellő időben megjelent a nagyobb fiú lámpással (pedig villanyvilágítás van nálunk), hogy a sarat (mert ez is van) jól kikerülhessük. A helyszínére érkezve könnyű volt észre vennem, hogy minden másképp van, mint mikor váratlanul megyek oda. A bundás kutya meg van kötve. Az „első” szoba befűtve, kivilágítva. Az asztalon a biblia és egy csomó zsolttár; különféle székek; bizonyára a szomszédoktól kerültek ide. Jelen vannak a sógorok és a komámuramék is, mert a szomszédban lagnak; nélkülok ilyen esemény nem mehet végbe. „De hol van a Pista, Böske, meg a kis baba?” — kérdem. „A kis baba a másik szobában alszik, a Böske vigyáz rá, a Pistát pedig elküldtük a pajtásához játszani, mert nagyon csintalan és zavarna minket.” Tíz perc eltelik egy kis beszélgetéssel. Azután énekelünk. Ők mondják meg, hogy mit énekeljünk. Élénken és több verset énekelünk. Azután rövid imát mondok körülbelül ily szavakkal:

„Kegyelmes Isten, aki mindenütt jelen vagy és Üdvözítőnk érdeméért mindenkor meghallgatod könyörgésünket, most is Hozzád fordulunk, mikor egybejöttünk, hogy szent igéddel tápláljuk lelkünket. Kérünk, add a Te Lelkedet, hogy megérthessük, amit olvasunk és azt értsük meg legjobban, amit most ez órában akarsz mondani nekünk. Adj nekünk alázatosságot, hogy a Te akaratodnak ellene ne álljunk, hanem engedelmeskedjünk annak. Légy velünk, légy köztünk a Jézus érdeméért. Amen.”

Vagy: „Óh Mindenható Isten! Mik vagyunk mi gyarló emberek, hogy nekünk kijelentetted Magad és a Te Igédet adtad nekünk, hogy abból megismerhessük akaratod és az örök élet útjait, miket Urunk s Megváltónk készített számunkra. Bocsásd meg nekünk, ha eddig restek voltunk a Te Igédnek megismerésében. Buzdítsd fel szívünket, hogy szeressük ezt a mennyei táplálékot és most is örömmel és alázatos

lélekkel fogadjuk azt elménkbe és teljes erővel igyekezzünk a szerint élni és szolgálni Néked. Hallgass meg és áldj meg minket a Jézusért. Amen.“

Hogy mit olvassunk a bibliából, azt előírni nagyon bajos. A lelkipásztornak érzékkel kell birnia, hogy hol s mire van legnagyobb szükség. Bármely részt választja, csak ott és annyit magyarázzon, amennyi a szöveg világos megértésére feltétlenül szükséges. Prédikáló fejtegetéseknek itt nincs helye. Inkább tegyünk fel néhány kérdést és adjunk alkalmat a jelenlévőknek a hozzászólásra. Ezen hozzászólásokkal szemben türelmeseknek kell lennünk. Az első kísérleteknél ugyanis azt fogjuk tapasztalni, hogy hallgatóink mindig *másról* és *másokról*, különösen a róm. katolikusokról és a baptistákról akarnak beszélni. Nekünk az a kötelességünk, hogy röviden megfelelve a felmerülő kérdésekre, a személyes vonatkozásokra tereljük az érdeklődést és felébredszük a személyes felelősség érzetét Isten dolgaival szemben és határozott állásfoglalásra segítsük őket az Ige igazsága mellett. Nem arra kell törekednünk, hogy az első vagy második alkalommal mindent megmondjunk. Sőt eleinte rendesen azzal végezhetjük a beszélgetést, hogy: lássák atyámfiai, mennyi érdekes és tanulságos dolgot lehet megbeszélni a szentírás olvasása közben. Milyen jó, ha így együtt vagyunk, szót érthetünk stb. Végül énekelünk és röviden imádkozuk.

III. Az ilyen összejövetelek hatása csodálatos. Ha egy párszor megjelenünk egy családban, kedvet támasztunk a szentírás olvasása után és útbaigazítást adunk, hogy mit és hogyan olvassanak, nemsokára észrevevesszük, hogy mi vagyunk a család belső titkos tanácsosa. Eljön hozzánk az apa és tanácsot kér engedetlen fia megfékezésére; vagy eljön a feleség és elmondja, hogy a férj rossz társaságba került, korcsmázni kezd stb. Mi nyitott ajtókat találunk a szivekbe: oldozunk és kötözünk; érezzük, hogy tényleg pásztorok vagyunk s nem hiába vagyunk azok. Ki tudná földi értékben kifejezni azt a jutalmat, amit nyer a lelkipásztor akkor, mikor a két úton hozzájövő versengő házaspár egy úton és karonfogva távoznak; az engedetlen fiúról hallja, hogy megbecsüli magát; mikor a férfi hálálkodik, hogy milyen boldog, mióta korcsmába nem jár; mikor az asszony békében tud lenni szomszédjaival stb.

Az élet fejlődése hullámos. Vannak visszaesések s ezek nem azért vannak, mert az evangélium gyenge, hanem azért, mert az ember gyarló. Éppen ezért van szükség lelkipásztorra. Ha néhány hónapig nem voltunk valamely családnál és észrevevesszük, hogy a megkezdődött élet megfogyatkozott, legyünk résen, menjünk el újból és újból, élesszük állhatatosan az élet tüzeit.

Mondanom se kell, hogy az ilyen családok tagjai között mennyi jó lapot, füzetet és könyvet helyezhetünk el, hogy segítségükre bizton

számíthatunk minden egyházi dologban, hogy a vasárnapi iskolában, ifjúsági egyesületben, szeretetvendégség, vagy bármily ünnepély rendezésében nem érezzük magunkat egyedül. Ellenségeinkkel szemben ők védelmeznek, nehézségeinkben szolgálatra készek; tettetés nélküli szeretet és hála melege sugárzik életükből azért, hogy megtanítottuk őket Isten ismeretére és segítjük őket Krisztus követésében.

Péczel.

Forgács Gyula.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ki találja meg az igazi szót a mi korunk számára? A ki magát ép olyan tisztán és teljesen adja át korának, mint a mily tisztán és teljesen átadta Istennek. A mi ezen felül van, a gonosztól vagyon.

Rittelmeyer.

EGYHÁZI ÉNEK ÉS ZENE.

Rovatvezető: Seprődi János.

Tájékozásul:

Ebben a rovatban — mások szives közreműködésével együtt — szolgálni szeretném vallásos életünknek egy igen fontos és igen elhanyagolt ágát: *a ref. egyházi ének és zene ügyét.*

Olyan ügy, melynek ápolására és védelmére nem kell különösebb alkalmakat keresni. Nálunk minden időben időszerű volt ez a kérdés; mert a mint a későbbiekben történeti bizonyítékokból is látni fogjuk: erre az ügyre a legrégebb időtől máig, sohasem fordítottak annyi gondot, a mennyit kellett s a mennyit megérdemelt volna. Erről a kérdéstről tehát a mi egyházi életünkben mindig és mindenhol lehetett és kellett is volna beszélni.

Jelenben mégis, az általános, mindig felforgó tekinteteken kívül, két különösebb körülmény késztet, hogy az egyházi ének és zene ügyét s a vele összefüggő kérdéseket élesebben szemügyre vegyük. Egyik *liturgiánk*nak, istentiszteletünk rendjének, éppen most vajdó kérdése. Másik *egyházi énekeskönyvünk*nek több mint 40 év óta huzódó sorsa. Mindkettő olyan, melybe mélyen belenyulik az ének és zene kérdése; mindkettőnek sikeres és mindenkiben közmegnyugvást keltő megoldása kétségen kívül csak úgy lehetséges, ha tárgyilagosan, ősi elfogultság nélkül tekintetbe vesszük azokat a szempontokat is, melyeket az egyházi ének és zene, a vallásos érzéssel oly rokon művészi érzésnek e képviselői, számunkra szinte kötelezőleg előírnak.

Folyóiratunknak eleve megállapított alap-elvét én is tiszteletben kívánom tartani. És a mennyire csak lehet, igyekezni fogok lehetőleg kritika-mentes, csupán positívumokon alapuló, építő erejű munkával szolgálni a magam elé vett ügyet. Bár előre tudom és jelzem is, hogy a mi egyházi ének- és zeneügyünk olyan természetű, a melyben nehéz minden kritikát elkerülni. De tán nem is volna egészen okos dolog végleg kidobni hajónkból azt a hatalmas eszközt, a minő a dolgok fonákját ostorozó kritika, a mely mindennél hathatósabban figyelmeztet a hibákra s kellő nyomatékkal serkent az igaz útra.

Céloimat kétféle módon akarom elérni. Közlök *elméleti*, magyarázó fejtegetéseket az egyházi ének és zene multjából és jelenéből; hogy

láthassuk tisztán egyházi kultuszunk e nevezetes tényezőjének fontos szerepét és jelentőségét; s tehessük *öntudatosan*, a mit érdekében tenni jónak látunk. Közlök ezenkívül *gyakorlati* példákat, részint az iskola, részint az egyházi élet számára; hogy azok az elmélet megvilágítására útmutatásul szolgáljanak s egyszersmind kézzel fogható valóságai legyenek annak a magasztos célú iparkodásnak, mellyel egyházi ének-zeneügyünk szegényes állapotán segíteni akarunk.

Az *elméleti* részben nem lesznek soha nem hallott új dolgok, bámulatot keltő felfedezések. Inkább közönséges igazságok, a miket jóformán mindenki érez és tud, de a melyet mégis mindig újra meg újra el kell mondani; mert mindenki tudja, de senki sem követi. Köz-tudomású tünetekről lesz szó, melyeket mindenki lát, de éppen azért senki sem néz meg; ismert jelenségekről, melyek mindennap előttünk vannak s éppen azért semmibe se vesszük őket.

A *gyakorlati* részben világosító példák lesznek az egyházi éneknek iskolai és iskolán kívüli tanítására. Lesznek könnyű és nehezebb zenedarabok harmoniumra vagy orgonára, kezdő és haladottabb játzók számára; hogy ez által lelkészeink (a kik tudnak és szeretnek harmoniumon játzani), de főleg énekvezéreink, kedvet kapjanak a hangjegyből való játzásra; s hagyjanak fel végre a levegőből vett, legtöbbször rosszul sikerült rögtönzésekkel. Különös gondom lesz egyházi énekeskönyvünk sok régi és újabb zenei és költői szépségének gyakorlati példákön való megismertetése; énekeskönyvünk zenei anyagának különböző alkalmak szerinti feldolgozása; hogy azok a valóban szép és vallásos érzést hordozó zenei ereklyék ne csak a templomi közéneklésben, de a templomon kívül is szolgáljanak Isten dicsőségére és az emberi szivek vallásos érzésének növelésére. Ugyanezért összegyűjtöm és közlöm a nagy klasszikus zeneköltők megfelelő alkotásait; s minden olyan vallásos érzelmet lehellő zenedarabot, melynek művészi szépségétől s eszményi tartalmától énekvezéreink hangjegyolvasó kedvének felébredését s ébrentartását és ezzel elmaradt egyházi ének-, zeneügyünk fellendülését remélhetem. Természetesen számolok a jelen állapotokkal s különösen eleinte olyan gyakorlati példákkal és előadási darabokkal állok elő, melyeknek technikai kivitele a lehető legkevesebb nehézséggel jár, s a melyek egészen kezdő harmonium- vagy orgona-játzóknak sem veszik el a kedvüket, hogy magukat tehetségük szerint az egyházi zenében tovább műveljék.

Csak éppen jelezni kívántam ezekben azt a programot, melynek megvalósítását magam elé tűztem. De ebből is kitűnik, hogy mind ennek csak úgy van értelme, mert úgy lesz eredménye, ha sikerül hozzá megnyernem az igen tisztelt lelkész urak szives támogatását.

Oly természetes, hogy az egyházi életben minden a lelkész útján, a lelkész által és útmutatása szerint történjék. Az egyházi ének és zene

gyakorlati művelése az énekvezérek kezében van ugyan, de a lelkész tisztte őket irányítani, vezetni. S ha kellő tappintattal, atyafiságos szeretettel, fensőbbségének tulságos hangsúlyozása nélkül teszi: feltétlenül el is éri a kívánt célt.

Jelen esetben az volna a lelkész urak feladata, hogy a tanítók és énekvezérek figyelmét folyóiratunk őket illető közleményeire felhívják; nekik azokat olvasásra átengedjék; belőle egyes nekik megtetsző zenedarabok kimásolását megengedjék; s alkalom adtán egyes darabok megtanítására vagy eljátszására őket buzdítsák.

Igy cselekedvén: valóban *Út* lennénk, mely Isten segítségével közelebb visz az igazsághoz és az emberi tökéletesedéshez.

Mire való az ének és zene az egyházi kultuszban ?

Mindenfelől papok vesznek körül. Úgy illenék, hogy én is magamra öltsem a papi gondolkozás egyenruháját s belevegyüljek a körülvevő környezet egyszínűségébe. Papi lélekkel kellene gondolkoznom, a mely biztos a maga dolgában: mindent lát, mindent tud, a neki osztályrészül jutott isteni kijelentés világánál mindent megért és semmin se csudálkozik.

Mégis engedjék meg az igen tisztelt szerkesztők és olvasók, hogy mint a megszentelt körökön kívül álló laikus, tágra nyílt szemmel bámulhassak bele az ember-világ örök rejtélyeibe s csudálkozó szívvel és szédülő fejjel állhassak az emberi lélek és élet kifürkészhetetlen mélységei felett. És kezdhessem fejtegetéseimet ezzel a profán gondolattal:

Csudálatos valami a vallásos érzés!

Nem annyira *lényegében*, mint *formájában* csudálatos. Mert, hogy a mindenséggel szemben oly kicsiny ember támaszt és bátorságot keres; akár öntudatosan, akár öntudatlanul, de kapaszkodik és ágaskodik felfelé: egészen természetesnek mondható, elemi törvényszerűséggel bíró jelenség. A vallásos érzés lényege annyira egyszerű és világos, hogy valóban még azon sem kell tulságosan csudálkoznunk, ha *Apáczai Csere János*, a XVII. század legnagyobb magyar tudósa s az újkori filozofiának magyar nyelven megszólaltatója, az oktan állatokban is feltételezi. Encyklopaediájában legalább így ír többek közt az elefántok erkölcseiről:

„Csudálkoznak az égen, és a két világosító állatot (nap, hold)
„ugyan tisztelni láttatnak, mivel az újholdkor folyóvizbe szállnak,
„holott magokat nagypompáson vízzel meghintik. Ismét a mely
„erdőben legeltetnek, abból ágakot tördelnek, kiket fenn hor-
„doznak, és a holdra nézvén gyengén mozgatdogálják. A feljövő

„napot tisztelik. Betegség miá elfáradván, füvet hánynak az ég
„felé, mintha könyörgéseket bocsátnának oda fel. Az ő halott-
„jokot eltemetik.*

Ebben az idézetben nem annyira az elefánton, mint sokkal inkább Apáczain, illetőleg az akkori természet-ismeret kezdetlegességén kell és lehet csudálkoznunk. A mi azonban a vallásos érzés lényegét illeti, ebben sem volna semmi lehetetlen; mert hiszen csupán egy lefelé vezető további lépcsőfokot jelentene abban a végtelenül sokfelé és sokképpen változó ember-anyagban, melyet ez az érzés betölt és áthat, a legmiveltebb európai népcsaládoktól kezdve a Tűzföld állati fokot érintő emberi lényéig.

A legnagyobb csuda itt abban az ezerféle alakban van, melyet ez az érzés öltetni tud és valóban öltött is. A fétisimádó fadarabja és Kant *magánvalója*. A Fidzsi szigetek emberevő áldozata s a keletre forduló mohamedán földre boruló ájtatossága. A chinai sárga agyagba vájt templombarlangok rémes Budha-szobrai és Olaszország műremekei Rafael, Michelangelo tulvilági alkotásaival. A tibetiek dob- trombita- réztányér- csengettyű egyházi zenekara s a Gregorián-ének fenséges szárnyalása.

Hogy ezek a nagyon eltérő formák mind ugyanazt a lényegét takarják! Ugyanazt jelentik és ugyanazt az *egyét* akarják mondani!

Pedig mind ezek az áthidalhatatlannak látszó *ellentétek* még elég jól megmagyarázhatók az emberi lélek különböző műveltségi fokaiából.

Azonban mivel magyarázzuk az időközön és műveltségi fokokon keresztül is felismerhető *egyezéseket*? Hogy az Apáczai elefántjainak zöld ága lélektanilag azonos a zsidók pálma-ünnepével, történetileg a mi virágvasárnapunkkal és a katolikusok szentelt barkáival. Hogy az emberevő pápuák áldozati tánca a szent Dávid frigy-láda körüli táncával s ezekkel az üvöltő dervisek szédítő keringelése és a katolikusok diszes körmenetei egyet jelentenek. Hogy mi is göröngyöt dobunk elhalt jó barátunk nyitott sírjába és azzal képletesen eltemetjük, akárcsak Antigone az ő testvérét. S temetőinkben is még mindig ott állanak sírköveinken a régi görög-római világ hamvedrei. A rómaiak halottsirató énekei és a mi sirató asszonyaink. Az ugynevezett vadnépek halotti táncai, a felső magyarországi ruthének temetési mulatságai, a minden kultur-nép közt többé-kevésbé divatozó vidám torozások s itt nálunk halottak napján a temetőben cigány muzsika mellett folyó borzalmas nótázások. Vagy nem megdöbbenő-e hiteles útleírásokban olvasni a tibeti lámák vallásos rendtartásairól? A patakra épített imahengerekről, ezekről az eleven olvasókról. A papok cifra ceremóniáiról, melyekben a változó és

* Apáczai Csere János: Encyklopaedia. 1655. VII. rész XXXVIII. fejezet.

felelgető éneklések, a primitív zenekar működése mellett is, teljesen a katolikus szent misék hatását keltik.

Végezetül merjem-e említeni a legkülönösebbet, mely első tekintetre nemcsak hihetetlennek, de egyenesen irtózatossá látszik?! Szabad-e meglátnom, hogy a legrégebbi idők miveletlen népeinek s a jelenlegi emberevő népeknek ember-áldozatát a bibliai Izsák próba-feláldozása nemcsak a zsidók állat-áldozataival köti össze, de ide gyökerezik maga az Úri szent vacsora is, melyben Jézus testét és véré, szerintünk képletesen, mások szerint *valósággal* esszük és isszuk?!

Távol legyen tőlem, hogy én e sokféleségben rejlő egyféleséget s egyféleségben lappangó sokféleséget akár lélektanilag, akár történetileg fejtegetni akarnám s a jelentkező tudományos, theologiai, kultur- és kultusztörténeti problémákat benne megtudnám fejteni. A vallásos érzés formáinak széldítő eltéréseit s még csudálatra méltóbb megfeleléseit csak éppen megmozgatni és felbolygatni akartam, hogy mindent leborítsak és elcsendesítsek egy megindító példázattal.

Mikes Kelemen utolsó előtti levelében olvasom a következőket :

„Egy püspök, a tengeren utazván, a hajosok egy sziget mellé
„a hajót meg kötik. A püspök maga mullatságára a szárazon
„ki megyen. A mint alá s' fel járna, egy kis gunyhótskát látá
„a fák között. Gondolá, hogy talám valamely ember lankék ott.
„Egy kis ablakotskához közelítvén tsak tsendesesen, ember szót
„halla, és mint ha valaki imátkoznék. De mint el tsudálkozék,
„hogy az, a ki bent volna, e szerént imátkozék: „Átkozott
„legyen az Isten.“ Ezeket a szókat pedig szüntelen mondgya
„vala. A püspök nem állhatván, bé mene az emberhez, és
„mondá neki: „Atyámfia ne azt mondgyad, hogy átkozott az
„Isten, hanem áldott az Isten.“ A remete ugy kezdé mondani.
„A püspök, hogy erre megtanította volna vissza tére a hajóhoz,
„és meg indula a hajó. A remete pedig az alatt el felejté,
„amit tanult volt, és észre vévén, nagy sebeséggel kezde a
„püspök után futni. A hajó távol vala már a parttól. De a
„remete nem vigyáza arra, ha a földön vagy a vizen futott-e,
„néki tsak az imádság volt az esziben. A püspök, és a kik a
„hajóban valának, nagy tsudálkozással látták, hogy a remete a
„tengeren futna utánok. A ki is a hajót bé érvén, kiáltá a
„püspöknek, hogy el felejtette volna az imádságot. A püspök
„látván a nagy tsudát mondá neki: „Atyám fia, tsak ugy
„imádkozzál, a mint eddig imádkoztál.“ *

Van-e, lehet-e valaki, aki meg ne érezne e gyönyörű példázat

* Zágoni Mikes Kelemen : Törökországi levele. Budapest, 1906. 223. l. 206-ik levél, Rodostó, 29. decembris, 1757.

igazságát, ha nincs is a bibliából véve? De nemcsak arra tanít, a mit Mikes kihúz belőle, hogy t. i. a vallásos érzésben a *lényeg* mellett mellékes a *forma*. Mert éppen úgy rámutat arra a tényre is, hogy a vallásos érzés alapján véve nem *értelmi*, hanem első sorban *érzelmi* és *képzleti* funkció, a XV. század magyar nyelvén mondva: *mivelkedet*. A pszichologusok ugyan az értelmi érzelmek közé sorolják, de kétségtelen, hogy sokkal kevesebb benne az értelmi tartalom, mint pld. az igazság-érzetben, vagy akár az erkölcsi érzelemben is.

Nemcsak Mikes példája, de a vallásos érzésnek jelzett, egymással homlokegyenest ellenkező és mégis időközön és miveltségi rétegeken átnyúló formái egyaránt a mellett bizonyítanak, hogy itt nem *értelmi* állapotról, hanem *kedélyállapotról* van szó; a mely alapján érzelmi és képzleti elemekből áll, melyeket az értelem sokszor csupán megszűröl kísér.

Olyan vonás ez, a mely a vallásos érzést igen közel hozza, valóssággal iker-testvérévé teszi a művészi érzésnek.

A történelem ugyan a különböző vallásos felfogások fejlődésével azt bizonyítja, hogy ez az érzelem idők folyamán mind inkább és inkább értelmivé válik; de nagyon kétséges, vajjon egyáltalán elképzelhető-e olyan kor és emberiség, melyben érzelmi és képzleti vonatkozásait teljesen le tudná vetkezni.

Mert alaptermészete a vallásos érzésnek, hogy soha egészen értelmivé ne váljék. Imaginarius szám ez, melyben a legélesebb elméjű értelmi művelet után is mindig maradni fog valami oszthatatlan mennyiség. És ennek az oszthatatlan mennyiségnek kifejezésére a vallásos érzésnek mindig és mindenha belső, lélektani szüksége fog lenni a művészetekre, s azok között első sorban az *énekekre* és *zenére*.

A költő mondja:

Nem érez, aki érez
Szavakkal mondhatót.

Ezeknek a szóval ki nem mondható érzelem hullámoknak, az öntudat küszöbén is alulmaradó, de annál bensőségesebb érzés-mozdulatoknak és sejdítéseknek tolmácsolója az *ének* és *zene*.

A legmagasabb, mire emberi elme eddig fel tudott emelkedni: Isten gondolata. De ki merné tagadni, hogy ehhez a szárnyakat az *énekzenével* egybeforrt költészet adta.

Azért, hogy egészen a vallásos érzés szellemében mondjam: szívem gyökeréig meg vagyok győződve arról, hogy téves úton járnak és teljességgel nincs igazságuk azoknak, a kik a címül írt kérdő mondatot gúnyos hanglejtéssel így hangsúlyozzák:

Mirevaló az ének és zene az egyházi kultuszban!

Előjáték

Mérsékeltén.

The musical score is written in 3/4 time and consists of three systems of two staves each. The first system begins with a forte (*f*) dynamic marking. The notation includes various note values, rests, and fingerings (1-5) for both hands. A watermark "BCU Cluj / Central University Library Cluj" is visible across the middle system.

Egészen könnyű 3 szólamu gyakorlat *Reinhard* Aug. harmonium-iskolájából, erősebb változattal, nyugodt, egyenletes menetben, a végén ellassítva, rövid előjátéknak is használható. Különösen alkalmas, hogy rajta kezdő játékosok is a *transponálás* nehéz, de nagyon szükséges mesterségét gyakorolják. E célra legjobb könyv nélkül megtanulni s azután minden hangnemen végig próbálni. Így előjátéka lehet minden kemény hangnemű egyházi éneknek.

A bűnbánó.

Lassan.

Händel.

p *mf*

Vegyes kar. Hallgass meg engem, Isten! Isten! Isten!

Detailed description: This system contains the first two measures of the piece. It is written for a mixed choir (Vegyes kar) in 3/4 time. The first measure starts with a piano (*p*) dynamic, and the second measure begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The lyrics are 'Hallgass meg engem, Isten! Isten! Isten!'.

f *p*

Hallgass meg szent lelked gyöngy hármait! Isten!

Detailed description: This system contains the next two measures. The first measure is marked forte (*f*), and the second measure is marked piano (*p*). The lyrics are 'Hallgass meg szent lelked gyöngy hármait! Isten!'.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mf *f*

Isten! Isten! Isten! Isten! Isten! Isten!

Detailed description: This system contains the next two measures. The first measure is marked mezzo-forte (*mf*), and the second measure is marked forte (*f*). The lyrics are 'Isten! Isten! Isten! Isten! Isten! Isten!'.

p

Hallgass meg engem! Hallgass meg! Hallgass meg! Isten! Isten!

Detailed description: This system contains the final two measures of the page. The first measure is marked piano (*p*). The lyrics are 'Hallgass meg engem! Hallgass meg! Hallgass meg! Isten! Isten!'.

mf. *f*

Fr-gal-mas *ff.* ten! *oh* *f* *Halld meg, oh halld meg, Halld*

Vége. *f*

meg i-ma-mat! *Nézd mint faj e sör! Nézd mint sör*

ff. *f*

e sör! *oh kö-nyo-rily háit bü-nos lel-ke-men! oh*

p

kö-nyo-rily háit bü-nos lel-ke-men! *Halld meg*

Először végig.

Részlet *Händel* György Frigyes (1685—1759.) „*Rinaldo Rinaldini*“ című dalművéből. Az akkori idők zenei izlése szerint tele van kötött hangokkal, *melizmákkal*; akárcsak a mi erdélyi énekeskönyvünk XXX-ik dicséretének *Haydn*-féle dallama: *Nagy Isten téged imád*. Akkor *harmonia* helyett inkább még a *polyphonia* uralkodott; azért van benne néhol indokolatlan dissonantia. A szerző első sorban a szólamok dalamos menetére ügyelt s csak azután a jól hangzó akkordokra.

Megtanítása és előadása nem jár nagyobb nehézséggel; csak az ütemet és pauzákat pontosan meg kell tartani s nem kell engedni, hogy egyházi éneklésünk módjára a dallam ritmusa szétmáljék. A második részben (*Halld meg fohászom*) jól ki kell emelni a cifrázó, váriáló szólamokat. A harmadik rész (*Nézd mint fáj*) intonálása a hangnemi átmenetek miatt egy kissé nehezebb. A ki nem tud vele megbirkózni, megelégedhetik a két első rész előadásával is, ha ismétli az egészet, hogy tulságosan rövid ne legyen.

Előadható mindenféle egyházi ünnepen, szükségből temetés alkalomával is, ima előtt. Játsható harmoniumon, vagy orgonán is, de legszebben vegyes karban hangzik. Vegyes kart könnyen lehet összeállítani, ha a meglévő férfi-karhoz az iskolás gyermekekből időnként szoprán és áltus szólamokat veszünk kölcsön. Ehez semmi egyéb nem szükséges, csak éppen hogy a tanítók és énekvezérek egymással atyafiságos jó viszonyban legyenek, és egymáson megértő barátsággal segítsenek.

Egyetlen út van, melyen valakin igazán segíthetünk: annak az életnek ellenállhatatlan hatalma, melyet előtte élünk.

(Trine.)

MEGBESZÉLÉSEK.

I.

Az erdélyi vallásos nevelők értekezlete.*

„Ime egy szép tavasz kiesett az évből,
Egy nemzedék hajt ki az emberiségből.“

igy énekel a költő a bethlehemi gyermekgyilkosság felett és szava elnyomja a Rákhelek siralmát, mert egy egész nemzet fájdalma zúg lenne. Pedig mi volt a bethlehemi gyermekgyilkosság ahhoz a pusztuláshoz képest, ami most tárul szemünk elé! A hiányzó tavasz üres helyét csak 20 év múlva vehették észre — akkor; addig ment minden a maga megszokott módján. De most egyszerre van oda egy egész emberöltő, nemcsak tavasz, hanem nyár és gyümölcsöző ősz is. Csak a hó alá hajló talló maradt meg, vagy a hó alul most ütögető zsenge. Mennyi üresen maradt hely fog tátongani, mennyi alkotás, mennyi élet-szépség veszett oda, — arról ma még csak döböntő sejtelmeink vannak, amelyeknél nagyobb és rettentőbb lesz majd a valóság. Mi gondolat marad elgondolatlan, tett végrehajtatlan, művészi látás meglátatlan, könyv megíratlan; mennyi szerszám, mennyi toll, mennyi eke, vagy font marad gazdátlan; milyen szegényekké válunk szellemi kincsekben; beh jó, hogy nem is tudjuk, milyen gazdagok lehettünk volna. Ha csak félelmedményt akarunk is elérni, a háború után legalább két ember helyett kell dolgoznia, szeretnie, látnia, áldoznia minden magyar embernek. A félemberek korszaka lejárt.

Mikor pedig ki fog ütni a béke (hirtelenebb fog eljönni, mint a háború) valami kábító gyorsasággal fog minden kimozdult tényező helyreledni s ha addig a világháború pokoli malma a maga ritmikus mozgásával egykedvűen és egyenletesen őrlötte meg a legdrágább erkölcsi, szellemi és anyagi javakat: a hirtelen megállott malom fekete garatjából, véres kövei közül, gyászos pitvarából, kiki igyekezni fog kiragadni a maga kincsét úgy, hogy lehetőleg kárpótolja magát. Mindenki el akarja foglalni a régi helyét, s miután nagyon sok üres hely lesz, hányan a másét is!

Nem mondok vele semmi újat, ha azt állítom, hogy az egész

* Az erdélyi ref. egyházkerület theol. tanárai, gimn. igazgatói és vallásánárai a püspök ur meghívására f. év márc. 8-án összeültek s gazdag aratással biztató értekezletet tartottak. Ez a cikk egyfelől a gyűlésen felolvasott határozati javaslat indokolásából, másfelől az értekezleten elhangzott felszólalások előadói rezüméjéből van összeszöve.

szövetséges táborban a magyarságnak, itt is különösen az erdélyi magyarságnak kell leginkább felkészülve lennie. A háború természetében rejlik, hogy a legkülönbek pusztulnak el benne: a fizikailag és erkölcsileg különbek; tehát az épek, az egészségesek, a bátrak, a lelkiismeretesek, a kötelességteljesítők. Szomorú büszkeségünk, hogy ezt más szóval így fejezhetjük ki: Erdélyben legnagyobb veszteséget a magyarság szenvedti. Ebből pedig az következik, hogy a nagyjában kálvinista székelység, a magyarságnak századok óta legértékesebb erőrezervoírja gyérül és higul meg leginkább s vele együtt megroppan az erdélyi magyar társadalomnak valójában a székely népre épített, sokat tatarozott, viharvert alkotmánya is. Mióta a középnemesség Erdélyből kipusztult, az egész erdélyi magyarság a kálvinista székelységen s e székelységből nagyrészt a ref. kollegiumok révén nevelődött intelligens középosztályon nyugodott. Azt pedig minden politikai jóstehetség nélkül mindenki átallátja, hogy a megrikkult és kirostázott magyarság hézagaiba természeti szükségszerűséggel be fog tódulni az a két faj, amelyet ez a világháború nem vetett akkorá véradó alá s amely közül az egyiknek ma még ki sem vehető politikai és nemzetiségi fellendülést, a másiknak pedig kiszámíthatatlan anyagi előnyöket fog hozni. Nekünk a borostyánaink fognak zöldelni, nekik a vetéseik.

Nem hiszem, hogy csalódnám, ha azt állítom, hogy Erdély magyarsága a háború alatt Cívitzedéket gyűjt a maga történelmi pályafutásának lejtőjén — lefelé; vagyis, hogy a háború után az erdélyi magyarság s közte az erdélyi kálvinizmus erőviszonyai el fognak tolni — ránk nézve káros irányban.

Vegyük hozzá azt, hogy bár a háború a legmagasztosabb erkölcsi értékek melegágya, egyszersmint valóságos baktériumtelepe a demoralizálódásnak. A hadi szolgálat könnyen válik léha kalandorsággá s az ellenőrizhetetlenség igen sokszor felment a felelősség alul. Követelő, telhetetlen emberek fognak megélni abból, hogy a háborúban meghalhattak volna. A köztudatban általánossá lesz egy bizonyos klasszifikálás, amely nem a *munkát* nézi, hanem azt, hogy *hol* végeztetett s az itthon kettős munkában elnyűtt beamtert le fogja nézni a hidőrzésben vagy biztos tartalékban piros pozsgásra épült tartalékos. A sok hadi vizsgálattal alá van szállítva a közszolgálat értelmi cenzusa, hirtelen be kell majd tölteni egy csomó üres helyet s onnan kell vennünk az embert, ahol találjuk: maradék közül. Bizonyos elnézés, lascivitás fog urrá lenni különben sem fegyelmezett közéletünk felett — s a hihetetlen erő kifejtés után elrenyhülés, fáradság, tétova pihenés fog bekövetkezni egy olyan nemzedék részéről, amelynél sietősebb munkája egyetlen emberöltőnek sem volt.

Egyházi intézményeinket, köznevelési szerveinket a háború egy bizonyos gazdag, mondjuk serdülő korban találta. Tele voltunk tervvel,

sok szép, nagy kezdettel, egy csomó keretünk volt, amit be akartunk tölteni. Erre nézve az anyagi erőt egyfelől a fokozódó államsegélyben, másfelől a gyarapodó népjólétben láttuk biztosítva. Bár az egy percre sem fenyeget, hogy az állam takarékosági szempontból az államsegélyeket beszüntesse, mert hála Istennek nem állunk ott gazdaságilag, hogy erkölcsi értékeket tékozzunk el pillanatnyi anyagi előnyökért, mégis természetes, hogy sem az állam, sem a hiveink általános gazdasági helyzete nem lesz olyan, hogy az eddigi áldozatok, növekvő súlyát könnyen hordozná. Össze kell tehát majd huzódnunk s az extenzitás irányát az intenzitásával kell felcserélnünk. Egyházi szolgálatra szemmel láthatólag kevesebb ifjú fog jönni, mert aki a tanulás költségeit bírja, azt még az egyetemről szét fogja kapkodni a sürgősebb kielégítést kívánó és fényesebb anyagi helyzetet biztosító pályák kereslete.

Ezeket az igénytelen észrevételeket azért fűztem össze, hogy lehetőleg élesen kidomborodjanak a háboru után felmerülő kötelességeink. E kötelességek két nagy csoportra oszlanak: pásztori feladatok a sok megtépett lélek és megromlott közállapot rekreálása körül és pedagógiai feladatok az ifjuságnak intenzívebb gondozása érdekében. Minket most itt ez a második érdekel.

Az egész kérdést ebben a tételben foglalhatom össze: *Szerveznünk kell az erdélyi anyaszentegyház vallásos nevelőit az ifjuságnak általános, egyöntetű és céltudatos nevelése céljából.* Nem azt jelenti ez a tétel, hogy az erdélyi ref. anyaszentegyház nevelői tényezői eddig szervezetlenek lettek volna, sem azt, hogy az itt folyó nevelői munka nem lett volna általános és céltudatos; hiszen egész köznevelési szervezetünk minden ága s különösen kollegiumaink derekas munkát végeztek mindenha, a céltudatos és egyöntetű irányítást pedig mindig kitűnő pedagógusok végezték akár közvetlenül, akár a közigazgatás útján: hanem azt jelenti ez a tétel, hogy meglevő és jelesen bevált nevelői tényezőinket szervezzük át az új kor új szükségleteihez mérten és teljes felkészültségben várjuk azt a percet, amidőn az örök harc ismét a lelki világ mezőire fog áthelyeződni. Új stratégiát kell kidolgoznunk és új eszközökhöz folyamodnunk, mert új feladatok előtt állunk. Az ifjuságnak általános, egyöntetű és céltudatos vallásos nevelése alatt pedig azt értem, hogy a vallástanítást alakítsuk át olyan *vallásos neveléssé*, amelyet nemcsak a vallástanár, hanem az egész kollégium, nemcsak az iskolák, de maga az ifjuság végez önmagán és amelynek célja az, hogy az ifjuságot öntudatos és egyéni vallásos életre elvezesse. Miután Erdélyt eddig is a kálvinizmus tartotta meg, e válságos időkben szabadítsuk fel és tegyük eleve né a kálvinizmusnak ma még jórészt elrejtett erőit.

Mindezeket figyelembe véve, legyen szabad egy pár igénytelen direktívát adnom. Először is ez az értekezlet állandósul és természet-

szerűleg kiegészül úgy, hogy ne csak a mi kollegiumaink, de a nem református középfokú tanintézetek s minél hamarabb a népiskolák vallásos nevelőit is bevonja a közös munkába. Egyelőre vándorgyűlésekkel és kurzusokkal operál, a szükséghez képest azonban tovább tagozódik és irodalmi szervekről is gondoskodik. Gyűlésein egyfelől a vallásos pedagógia nagy elvi kérdéseivel foglalkozik pragmatikus szempontból, másfelől gyakorlati tanítások, az illető helyen divó ifjúsági munka tanulmányozásával a gyakorlati életre vonatkozó megállapításokat végez s annak foganatosítását megfelelő helyen sürgeti. Legközelebbi feladatai közé sorozza: A) *Elvi téren*: 1. Az erdélyi református nemzetnevelés történeti vonásainak feltárását, 2. A protestáns keresztyén s benne a kálvinista magyar nevelői typus megrajzolását; 3. Az ifjúság lelki szerkezetének és a mai nemzedék nevelhetőségének (capacitásának) határaitól szóló tájékozódást (a faj szellemi egészsége, a kiválogatódás természetességének nagy kérdései.) 4. Vallásos nevelők nevelése (tanárok, papok, tanárkarok és papi testületek nevelése. Mik az akadályai a vallásos nevelésnek éppen a nevelők részéről? Ref. tanárképzés?) B) *Pedagógiai téren*: 1. Az internátusi élet a vallásos pedagógia szempontjából. 2. Az ifjúság gyülekezeti élete (cserkészet, ker. ifjúsági egyesület, Jungdeutschland-Bewegung stb.) 3. Az ifjúság és az iskola multja (alapítók, régi küzdelmek, dicsőség stb.) 4. A pályaválasztás az ethikai idealizmus értékelésében. 5. Falu és város mint az ifjúság misszióterülete. 6. Áthidalás az elemi és középiskola, középiskola és főiskola között. 7. Szexualis ethika a tisztaság szempontjából. 8. Diáklovagiasság és VII. parancs. C) *Didaktikai téren*: 1. Módszeres útastítás a vallás-tanítási tantervhez. 2. Didaktikai koncentráció kérdése. 3. Apologia a vallás tanításban. 4. Természettudományos és vallásos világkép. 5. Kritikai ismertetése az újabb didaktikai irányoknak, reformkísérleteknek. D) *Szervezeti kérdések*: 1. A váltástanár és munkatársai. 2. Spirituálisok, ephorusok. 3. A vallástanítás felügyeletének rendszeres szervezése iskola-látogatók, valláspedagógiai előadók révén, különösen a nem református középfokú iskolákban, 4. Rendes katekhetai állások szervezése. 5. Vallástanítási szeminárium a kolozsvári ref. kollegium gimnáziumával és elemi iskolájával kapcsolatban, a gyakorlati theologia tanárának vezetése alatt.

E kérdések tárgyalására augusztus hó utolsó napjaiban valamelyik kollegiumunkban kurzus tartatik, amelynek előkészítését és rendezését az elnök által összehívandó ad hoc bizottság fogja végezni.

R. L.

II.

Kis Énekeskönyv.

A vallásitanítók régóta érzik az egyházi énektanítás mai módszere tarthatatlanságát. Az énektanítás nincs kapcsolatban a vallásitanítással, ebben a tekintetben a tantervi Utasítás is a régi nyomon halad. Az énekeskönyv beszerzésére a tanulók legnagyobb része, különösen elemi iskolában, sem törvényileg, sem szépszerével nem kötelezhető. Ezért az énektanítás leiratás vagy hallás útján történik, ami egyrészt hosszadalmas, másrészt igen nehéz. Az egyházi énektanítás néhol a tanítók kezében van, és ez esetben teljességgel elszakad a vallásitanítástól, melyet a lelkész végez, vagy a hitoktatók és lelkészek kezében, akik csak az esetben végezhetik alaposan, ha kellő zenei képességgel is bírnak rá. Az énektanításnak a vallásitanítással való kapcsolata, mely pedig nagyon fontos; így teljesen elvész. Pedig az énekek csakis annyiban értékesek, amennyiben bennük vallásos élmények jutnak kifejezésre, s az énektanítás is így annyiban értékes, amennyiben vele a kifejezett vallásos élményeket a gyermek átéli. Igazában véve tehát az énektanítás két részből áll, egyik az ének vallásos tartalmát megmagyarázza, a másik azt a műformában az énekekben bemutatja és megtanítja.

E nehézségek megoldására szükséges lenne egy, a gyermekek számára alkotott, az iskolaköteles korban a konfirmációig használandó Kis Énekeskönyv összeállítására. Ennek követelményei a következők:

1. Tartalmazza mindazokat az énekeket, melyek a vallásitanítási anyaghoz szükségesek. Az Utasítás nyomán, az általa kijelölt énekek figyelembe vételével, a következőkép kellene megtörténnie a kiválogatásnak: Az I. elemi osztályban általános vallásos szemléleteket adunk, olyan vallásos „beszéd- és értelem gyakorlat“-féléit. Itt szóba jön Isten hatalma és nagysága (XXX. dics.). Isten gondviselése (XC. Zsolt.). Isten speciális gondviselése az én életemben (XXIII. Zs.). Ennek részletezése: a reggeli ima és gondolatköre (XLI. dics.), esteli ima és gondolatköre (X. dics.). Most ez a mi viszonyunk Istennel meghatározza a mi viszonyunkat másokkal: Szülők és testvérek; az iskola; a templom és ezek gondolatköre (V. dics.). A II. osztályban szinte ugyanezek az énekek használhatók. A teremtés története (XXX. dics.). Nőé (XC. Zsolt.). Ábrahám (XXIII. Zsolt.). József (X. dics.). Mózes története (XC. Zs.). A zsidók vándorlása (LXXX. Zsolt.). A III. osztályban: Sámuel V. dics.). Dávid (24. dics.). Salamon és a templomépítés (LXV. Zsolt.). A próféták (XXV. Zsolt.). Jézus születése (XV. IX. dics.). A bethlehemi gyermekgyilkosság (10. dics.). Jézus és a gyermekek (CXXIX. dics.). Virágvasárnap (25. dics.). A IV. osztályban: Hegyi beszéd (XLII. dics.). A példázatok közül: A magvető (XX. dics.). A tékozló fiú (20. dics.).

Nagypéntek (LXXXIII. dics.). Húsvét (32. dics.). Áldozó csütörtök (33. dics.), Pünköst (XCII. dics.). Az V—VI. osztályban az eddig kifejtett vallásos gondolatkört újabb motívumokkal bővítjük ki. A keresztyén *élet* összefoglaló motívuma a Pál apostol életében. Ennek megfelelő énekek, pl. a bűnbánat: LXIII. dics. Az Istenben való nyugalom: XXXV. dics. A keresztyén munka: 10. dics. Azután a ker. *közösség* motívumai az első keresztyének életében (XXXIII. Zsolt.) ennek alapja az ige (4. dics.). A reformáció az Istennel való személyes kapcsolat gondolatát szemlélteti (7. dics.) történetileg Luther életében (47. dics.). E személyes hit győzhetetlensége az üldözések korszakában (48. dics.). Végül a keresztyén eschatologia tárgyalása révén egy temetési éneket veszünk be (71. dics.) és a vallásos hit és nemzeti eszme kapcsolatának szemléltetésére a Himnuszt.¹

E beosztás lehetővé tenné az énekek magyarázatát, azaz a bennük levő vallásos hittartalom átélését.

2. Az énekeskönyv emellett a konfirmációig mint templomi énekeskönyv is szerepelne. Ezért ezen kívül az általánosan énekelt énekeket is tartalmazná, kivéve a bűnbánati, urvacsorai és alkalmi énekeket. Ifjusági és gyermekistentiszteleteken használtatnék.

3. A harmadik követelmény szerint beosztása (az átmenet megkönnyebbítése céljából) megegyeznék a nagy kiadású Énekeskönyvvel, függetlenül tartalmazná a következő imákat: 1. A hét minden napjára reggel, este. 2. Alkalmiakat: betegségben, gyógyuláskor, szülőkért és testvérekért; tanulás előtt és után; a hazáért; konfirmációra készüléskor. 3. Tartalmazná a tizparancsolatot, hegyi beszédet, hiszekegyet. 4. Az énekeskönyv egyszerű kötésben igen mérsékelt áron jönne forgalomba, s használata kötelező lenne a népiskola III. osztályától a konfirmációig.

A fölveendő énekek a következők lennének: *Invocatiok*: I. IV. VII. X. XII. XIII. XVIII. XX. *Vasárnapiak*: XXX. XXXIII. XXXIV. XXXV. *Köznapiak*: XLI. XLII. L. LIII. LV. *Bűnbánatiak*: LXII. LXIII. *Ünnepiek*: LXVII. LXIX. LXX. LXXIII. LXXVII. LXXXIV. LXXXIX. XC. XCI. XCII. XCV. XCIX. CI. *Katekizmusiak*: CXXV. CXXIX. CXLVI. *Temetésiek*: CCXXII. CCXXV. CCXXVIII. CCXXXIII. CCXLI. *Új énekek*: *Kezdők*: 1. 3. 4. 6. 7. 9. 10. *Köznapiak*: 11. 12. 16. 17. 18. *Bűnbánatiak*: 20. 23. 24. *Ünnepiek*: 25. 27. 30. 32. 33. 35. 37. 47. 48. 67. *Temetésiek*: 71. *Zsoltárok*: V. XXIII. XXV. XXXIII. XLII. L. LXI. LXV. LXVI. LXXX. LXXXIV. LXXXIX. XC. CV. CXXXVIII. CXLI.

Ájánljuk e tervezetet illetékes egyházi hatóságunk figyelmébe.

I. L.

¹ E gondolatot valósítja meg Fritz *Lehmensick*: Kernlieder der Kirche in Stimmungsbildern c. műve (Bleyle & Kaemmerer. Dresden-Blasewitz. 1915. 260 M.)

III.

Hétköznapi istentiszteletek rendje

A debreceni gyülekezet lelkészi kara meghatározta a hétköznapi istentiszteletek rendjét, s ezt a rendtartást meg is erősítette. Az új, illetve a némileg módosított liturgiális rend a következő:

1. Fennálló és közének mint eddig.

2. Lelkész a szószékre lépve, elmondja „A mi segedelmünk...” invocációt. Majd így folytatja: „Felolvasom a hivek lelki épülésére, az Isten ígéből a...könyv...részének...verseit. Kérlek hallgassátok az úr beszédét hittel és áhítatos figyelemmel.” (Itt következik a bibliolvasás; körülbelül 20 összefüggő és alkalmoszerű vers.)

3. Bibliolvasás után lelkész így szól; „A szent Lélek Úr Isten tegye áldottá és gyümölcsözővé szivünkben a meghallgatott ígéket!” Most már jertek imádkozzunk! (Itt következik a rendes köznapi könyörgés, lehetőleg összefüggésbe hozva a felolvasott bibliai szakasszal. Az imádság terjedelme akkora legyen, mint eddigelé, amíg nem volt bibliolvasás.)

4. Imádság után „Mi Atyánk” és bezáró fohász, végül esetleg keresztelés; mint eddig.

5. Bezáró ének, mint eddig.

6. Végül Mindenj hétfőn reggel, a felolvasott bibliai szakasz után felolvasandó még a *tíz parancsolat*, ilyenforma szavakkal bevezetve: „Halljátok meg s vessétek jól szivetekbe, ez új hét kezdén, az örökévaló nagy Isten tíz parancsolatát, életünk legbiztosabb utjelzőjét és irányítóját, melynek betöltésére üdvözítő Jézusunk mindnyájunkat elkötelezett...” (Ha hétfőn bibliamagyarázat van, a tíz parancsolat felolvasása kedd reggelre halasztandó.)

Minden szombaton, a felolvasott bibliai szakasz után elmondandó még az *apostoli hitvallás*, ilyenforma szavakkal bevezetve: „Most a hét végén, készülve az Úrtól rendelt hetedik nap, a vasárnap megszentelésére, tegyünk vallást a mi hitünkről, az apostolok és őskeresztények példájára eképen:”

Megjegyzés. A bibliamagyarázatok sorrendje az eddigi módon, változatlanul megmarad.

Miután mi egyházi jogi kérdésekkel nem foglalkozunk, nem hozakodunk elő azzal, a kérdéssel, hogy a liturgiális rendet a lelkészek társasága talán csak össze állítja, de a *presbyterium* erősíti meg. Mondom, a kérdés jogi oldala nem tartozik ránk; praktikus szempontból úgy tetszik, hogy jobb az ilyesmit a presbyteriumban dönteni el közmegegyezés okából. Haneha nincs a presbyteriumtól pleinpouvoir-unk.

Örülünk rajta, hogy Debreczenben a lelkészek társasága munkában van s ilyen kérdéseket old meg. Kibeszélhetetlenül fontos dolog, hogy

a lelkészek is tartsanak „módszeres értekezleteket“ és tervszerűen foglalkozzanak a spirituáliákkal.

Addig is, amíg a hétköznapi istentisztelettel elvi alapokon foglalkoznánk, egy pár futó megjegyzést teszünk. 1. A tiz parancsolatnak a felolvasását igen helyesnek tartjuk, de csak a törvény summájával, a szeretet királyi parancsának a felolvasásával, mert azzal *authenticizálta* Jézus a Dekalogust, s különben is ez így gyakoroltatik a kálvinista agendákban. 2. A tizparancsolat felolvasását bevezető votum megfogalmazását nem tartjuk a legjobbnak, mert bizonyos relativitást érzünk benne. Talán ez jobb volna, „Halljátok meg (újítsuk fel elménkben) az Isten tiz parancsolatát, amellyel, mint a keresztyén élet örök törvényével, a mi Urunk Jézus Krisztus kormányoz és megítél minket:“ 3. Kétségtelenül szép és mély gondolat, hogy a hétfő reggeli életnormációnak (Dekalogus) a szombat esteli Credo respondeal, de talán jó volna kitalálni valamit, ami szemléltesse, hogy a hat köznapi istentisztelet egy liturgiális egységet jelent.

R. L.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

 Sikertelenségek és leveretések, melyekben magunkat hibásaknak érezzük, minden keserűségük dacára a legüdvösebbek, a mikben részünk lehet. Ilyenkor minden látszólagos nagyság, minden önző cél leválik rólunk és a mi igazi lényünk keres erőt és védelmet Istennel való életközösségében.

Rittelmeyer.

K A L A S Z O K.

Az igazi papné.*

1. *Beköszöntő.* Ha le tudnók rajzolni, hogy egy papmenyasszony milyennek képzei el a jövendőt és az milyen lesz valóságban: nagyon ellentétes képeket nyernénk. Miféle gondolatok sugározzák be az ifju lánylelkeket, mikor azt a kezet szoritják meg, mely egész életük biztos támasza, vezetője lesz? — Egy mosolygós arcu, ragyogó szemű kis menyasszony áll itt. Szive boldogságtól repes minden kis portéka láttára, amely az ő új otthonát, a papi lakot ékesíteni fogja. Örömmel próbálja az ujonnan készült kabátját és próbaközben az jár az eszében, hogy hány víg keresztelőre, hány esküvőre fog e köpenyben elmenni. Jókedvű vendég — jókedvű ünnepségeknél — ez az a kép, amelyet ő maga elé képzel.

Látok egy másik menyasszonyt, ki már komolyan veszi az életet. De mióta eljegyzése megvolt, szavát sem igen hallani. Édes anyja aggódik, hogy mi lesz vele, ha ilyen marad továbbra is. Legszívesebben egyedül van, folyton gondolkodik, magába mélyed és tanul szakadatlan: vigasztaló mondásokat a betegek számára és haldoklóknak való imádságokat. Sok jó igyekezetet nehezen cipelő apáca — ez az előtte feltáruló kép.

Egy harmadik fiatal leányt kérdeztem meg egyszer: „Milyen az egyházi élet a ti jövendő eklézsiátokban, eleven, vagy ellanyhult halott?” „Halott vagy nem halott, az nekem teljesen mindegy; én az én élő Sándoromhoz megyek és nem község papjához. — Szerelmi gyönyörökben gazdag tavasz, a nyár munkája és az ős aratása nélkül, — ez az a cél, mely felé ő törekszik.

Egyik sem felel arra a kérdésre: Milyennek kell lenni mindenk előtt egy papnénak? Milyennek? Igen könnyű reá megfelelni. Legelőször is *igazi feleségnek*. Más valaki lehet a papnak barátja, lehet neki segítségére, de a szó nemes értelmében igazi segítő-társa csak a felesége lehet.

Mikor én kis lány voltam, nagyon érdekelt az, hogy az egyes szavak honnan, miből erednek. Egyszer magyarázta nekem az édes atyám, hogy

* E címen egy kedves német könyvből közlünk szemelvényeket Szabó Miklósné Kenessey Sarolta fordításában. Reméljük, hogy minden parókián nagy örömmel fogadják ezeket bájos, egyszerű s mégis sokhelyt mélyreszálló fejtegetéseket, amelyeken rajta van egy nemes keresztény női léleknek minden szépsége és derüje.

„Frau“ (asszony) ebből a szóból ered, hogy „Freude“ (öröm). Tréfából mondta-e, vagy tényleg így gondolta, nem tudom; — de az bizonyos, hogy azóta bennem az a meggyőződés él, hogy mi asszonyok azért vagyunk a földön, hogy örömet szerezzünk. E tekintetben mindegy, hogy királynék, papnék vagy szegény napszámos asszonyok vagyunk.

Igen — örömet szerezni — ez nem mindig olyan magától értetődő dolog, mint ahogy az a fiatal lány gondolta, aki csak az ő „élő“ Sándorával törődött. Mert, hogy örömet szerezhessünk, ahhoz nem elég csak az, hogy nyájasan reámosolyogjunk valakire, vele ne vessünk, vagy pedig most ezzel, majd azzal a figyelemmel, engedékenységgel kedveskedjünk a férjünknek. Mindenesetre ez is hozzá tartozik a boldog házassághoz, de ez nem minden. Mert az „öröm“ égi eredetű, egyike azoknak a dolgoknak, melyek nem mulnak el, mint a lehellett, hanem megmaradnak és átkísérnek az örökkévalóság kapuján. Amint az apostol azt mondta: „A szeretet soha el nem fogy“, épúgy azt is mondhatta volna: „Az öröm soha el nem mulik.“ S vajjon nem mondotta-e, így szólván a rómaiakhoz: „Mert az Istenországa igazság, békeség és a Szentlélek által való öröm.“ „Örüljete az Urban mindenkor: ismét mondom örüljete“, mondja ismét Pál. És általában, ha végig olvassuk a Bibliát „öröm“, „öröm“ sugárzik minduntalan felénk, határozott bizonyossággal annak, hogy ez a drága isteni szó igazi evangélium, igazi örömhír a mi számunkra.

„Mindenkör örüljete“ ezzel kellene minden papnénak, minden reggel köszöntenie az ő férjét. De nemcsak szóval, hanem az egész lényéből kiáradó olyan örömmel, mely úgy élteti az emberi szívet, mint a virágot a tavaszi nap és amely a „Szeretettel“ kézenfogva megy, erejét az örökforrásból merítvén és abban megmaradván szüntelen.

Ezt az égi ajándékot, az Úrnak ezt a kegyelmét kell minden papnénak megszerezni. Lelkét e mennyei öröm oly csordultig töltse meg, hogy ne tudjon, ne birjon elrejtve maradni, hanem áradjon ki mindenkire. Ekkor lehet mindennapi kérésünk:

Add Jézusom, hogy lehessen életének napsúgára
És áraszam áldásodat küzdelmére, munkájára.

Az örömről szólva, meg kell említenem, annyi kedves, meghitt öröm megiasztóját, a „Mártha-erények“ szellemét, a bibliai „sokra igyekvést“ „Hát hogyan, kérdezzük, ne igyekezzék egy jó háziasszony minden munkájával? Világért sem. Sokra igyekvés és hanyagság között még nagy a különbség. Nem hiszem, hogy Luther Katájának ez lett volna a jelszava: „Csak lassan előre“, de az is bizonyos, hogy örökös szorgoskodásával nem zavarta Luther lelki nyugalmát és kettőjük lelki harmoniáját. Sok feleség éppen ennél a pontnál hibázza el az életét, soha sincs ideje arra, hogy férjével igazi benső lelki életet éljen. A férfinek akit hivatása sokszor oly sötét árnyak közt visz el, a papnak, kinek reggeltől estig annyi különböző lélek életébe, hangulatába

kell magát beleélnie, szüksége van oly valakire, akinek ideje legyen őt meghallgatni. Vele érezni, vele szenvedni, szeretni, vele hallgatni (mert sokszor ez is jól esik). Értünk mi reá, férjünknek időt szentelni, legyen ez megbeszélés, olvasás, beteglátogatás, vagy sok munkája között csak egy felénk küldött tekintet, de melyre feleletül azt kell sugárzania a mi szemünknek, hogy nekünk van időnk az ő számára bármely pillanatban.

Felejtethetlen benyomást tett reám egy kedves tanár ismerősöm felesége. Tíz gyermekkel bizony nagy gond volt a háztartás vezetése, tehát lett volna oka a nagy sietésre és sietett is, de csak a dolgok rendes elvégzésében. Magam előtt látom téli estén a gyermekszobában, körülötte az apróságok, egyik ezt, másik azt kérdezi. Előtte az asztalon egy szétfejtett ruhadarab volt, amelyből a kisebbiknek akart valamit kiszabni; már rá is tette a mintát, mikor benyitott az ajtón a férje, irással a kezében. „Ugy látszik épen rosszkor jövök, amint látom, el vagy nagyon foglalva, pedig szerettem volna neked a most készülő emlékbeszéd egy részét felolvasni.“ Az asszony leteszi az ollót, reá néz a férjére, egy pillanatra mintha felhő huzódott volna keresztül a gondolatain, de már mosolyog. „Rögtön megyek, mire te beérsz, én is ott leszek, csak a gyermekeket bízom a mi okos Mariskánkra.“ Gyorsan kiadja az utasításokat, vigyázzanak mindenre, lámpát, ollót biztonságba helyezi és egy két pillanat múlva már figyelmesen hallgatja férje gondolatait.

„Óh“, hallok sok asszonyt panaszkodni „az én férjem nem szokott irni, vagy ha ír is, nem igen közli velem, még nem is igen szeret beszélgetni erről vagy arról a dologról“. „Igazán nem és így volt a házasságtok első idejében is? Férjed soha nem érezte szükségét annak, hogy legbensőbb, legféltettebb gondolatait veled, legmeghittebb társával, második énjével közölje? Vagy pedig csak idővel lett tartózkodóvá a te közönyösséged, vagy örökös sietésed folytán? Ha talán nem épen valami munkáját, vagy szerzeményét akarta veled megbeszélni, — hanem el akart vezetni hitének belső világába, hogy te is ismerd meg az élet értékét, — de csak ellenmondással, nemtörődomséggel találkozott a te részedről és így bezárta lelkét, mint szirmait a virág a hideg éjszaka ellen.

Egy másik kedves asszony szomoruan néz reám, hajtogatja a fejét. „Nálunk soha nem volt közös benső élet és nem is lesz soha, mert én nem tanultam ahhoz eleget és nem is vagyok elég okos; én csak a háztartásról tudok gondoskodni, ehhez értek csak.“ Te kedves, szerény lélek, amit tudsz, az is nagyon fontos és szükséges, de egyebet igazán nem tudnál? Szeretettel érdeklődj a dolgok iránt és hamar érdekessé fognak válni, a gyakorlat meg épen képessé tesz reá. Egy pap ismerősömnek a menyasszonya egyáltalán nem tudott énekelni. Észrevette, hogy vőlegénye mennyire szereti az egyházi énekeket. Kezdett irántuk érdeklődni, csakhamar megtanult néhányat. És most versenyt énekel férjével, a vasárnapi iskolás gyermekekkel és kedves gyülekezetével. Képessé tette őt erre az érdeklődés és a szeretet, ez a nagy tanítómester. Az igazi mély szeretet mi mindenre nem teszi képessé

az embert! Hiszen ez a földön és égben a legnagyobb hatalom, ez hozta a legnagyobb áldozatot is létre, a kereszthalált. Ha Jézus szeretete él szivünkben, úgy könnyen elsimul minden nehézség a házas életben is, mert ez a szeretet: „hosszutűrő, kegyes, nem kérkedik, nem fuvalkodik fel, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rójja fel a gonoszt. Mindent elfeled, mindent eltűr, mindent hiszen és mindent remél.“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hiábavaló a munkád? Egy ember sem maradhat a régi, midőn lelkét igazi, hatalmas isteni élet érinti meg!

Rittelmeyer.

L A P S Z E M L E.

Debreceni Lelkészi Tár. Összes egyházi lapjaink hírt adtak arról a nagyszabású vállalatról, melyet Debrecenben indítanak, illetve újriformálnak Dr. Lencz Géza és Dr. Varga Zsigmond theol. tanárok. Ennek a vállalatnak első füzeté meg is jelent a napokban. Nagy örömmel kell üdvözlönnünk, különösen ezen a helyen, minden olyan irodalmi vállalkozást, mely a lelkipásztorok munkáját szakszerűen óhajtja tovább képezni, szélesíteni, tudatossá és gyümölcsözővé tenni. A csekélyszámú ilyen vállalat között külső kereteiben kétségtelenül legnagyobb szabásúnak indul a D. L. T., mely az eddigi hasonnevű, és S. Szabó József által szerkesztett ismeretes prédikációs gyűjtemény átalakítása havonként megjelenő füzetes vállalattá, azonban lényeges változtatásokkal. A Tár 3 részre oszlik. Első a „Theologiai Értesítő“, melyben a theol. tudományok egyes ágainak összefoglalásait fogják hozni, hogy ezáltal a lelkipásztorok lépést tarthassanak a theol. tudományok fejlődésével. A jelenlegi 1-ső füzetben Dr. Varga Zsigmond ismerteti az ókori keleti kutatások hatását a theologia különböző ágaira s azoknak egymáshoz való értékviszonyaira. A II. részben beszédek és imák közöltetnek, e füzetben Dr. Baltázár Dezső, Pásztor, Csűrös József, Marjay Károly, Raffay Sándor, S. Szabó József, Szombati Szabó István, Dr. Tüdős István tollából. A III. rész kisebb theol. értekezéseket és dolgozatokat közöl, főkép a Magyar Prot. Irod. Társaság debreceni körében elhangzott felolvasásokat, melynek hivatalos organumául van szánva. Egyúttal utat akar nyitni a lelkipásztorok tudományos önképzése eredményeinek nyilvánossághozatalához is. Az első füzetben Dr. Lencz Géza értekezik a háboru ethikai megítéléséről.

A szerkesztők a vállalat irányát positiv keresztyéninek, de liberálisnak vallják. A vállalat előfizetési ára egy évre 14, félévre 7.50, negyedévre 4, az Orle és Mele tagjainak egész évre 12 K. Kiadást és adminisztrációt a Hegedüs és Sándor cég intézi Debrecenben.

A mint láthatjuk, ez a vállalat a lelkipásztorok tudományos és gyakorlati munkáját egyformán fel akarja ölelni, a szerkesztők szerint „a hit és tudomány összeegyeztetése szükséges“ lévén. A tervet és a kivitel eszközeit egyaránt nagyszabásúnak és jelentősnek tartjuk; legyen Isten áldása a vállalaton és munkásain!

A Debreceni Protestáns Lap-nak Kún Béla dr. és Erdős Károly szerkesztésében megjelenő ez évi számaiból felemlítjük a következőket. Az 1. számban olvashatjuk azt a *köznap-reggeli istentiszteleti*

sorrendet, melyet jan. 1-től kezdődőleg állapított meg a Debreceni ref. templomok számára az ottani lelkészi kar 1915. dec. 13-án. Sokkal gazdagabb, mint az Erdélyben életbeléptetett forma; az egyes kultuszrészeket megállapított szövegű áthidalások kötik össze, a mi föltétlenül kívánatos; hétfőn reggelenként a bibliai szakaszt a 10 parancs felolvasása követi, kötött bevezető szavakkal; szombaton pedig ugyanigy elmondandó az apostoli hitvallás. Kívánatos lenne, hogy más kerületekből is közöltessenek a bevett köznapi istentiszteleti formák, egy közös és minél tökéletesebb mód megalkothatása végett. — A 2. számban E. K. ír „*A szabadságolt katonák urvacsorázásáról*“, egy harctéri levél kapcsán. Megállapítja, hogy a szabadságoltaknak az urvacsora kiadható, mert sem történeti, sem hitelvi akadályja nincs, de nem kötendő ez meghatározott és ismétlődő (pld. 2 hetenkénti) időközökhöz; ajánlatosnak tartja, hogy a katonával együtt házanépe is vegye fel a szent jegyeket, nehogy téves (schamanistikus) magyarázatra adjunk okot. Megjegyezzük, hogy nálunk Erdélyben sok helyt így is van szokásban a szabadságoltak és hadbamenők urvacsorázása. A 4. számban Csernák Béla értekezik „*A hétköznapi istentiszteletről*“, s kiemeli cikkében lapunk első számában erre vonatkozólag leszögezett álláspontunk helyességét, mellyel osztozik. Legfontosabbnak tartja, hogy a békéköznapi istentiszteletben is az *ige* érvényesüljön, hogy ne legyen a dolognak mise jellege. Az 5. számban Szomjas Gusztáv „*Az alkolól elleni küzdelem*“-ről ír; igen híven jellemzi ennek a veszedelmes ellenségnek pusztítását népünk életében; a küzdelem sikerét a művelt társadalmi tényezők összeműködő nevelői munkájától reméli. Szeretnők, ha konkrét tapasztalatokból és ezekből leszűrt útmutatásokból minél többet hallhatnánk e tárgyban. Hogy az értelmi felvilágosítás magában nem fegyver, azt már tudjuk. A 6. számban Sinka Lajos az „*Ismétlő-iskolások vallástánítása a Zsigmond Sándor olvasókönyve alapján*“ c. cikkében a kézikönyv-emléztetés ellen emeli fel szavát, azonban sajnos, nem ad határozott és világos véleményt arról, hogy ezzel a vallástánítás szempontjából legnehezebb, legmegközelíthetlenebb típussal mit és hogyan kell cselekednünk. Talán folyóiratunkban ennek tárgyalására is sor kerül.

A Dunántúli Prot. Lap ezévi 6. számában egy rövid kis közlemény („*In memoriam F. W. Robertson*“.) hívja fel a figyelmet arra, hogy ez év febr. 3-án telt be a századik esztendeje annak, hogy ez a nagy lelkipásztor született. A lap igéri, hogy közelebbről méltatni fogja Robertson egyéniségét, igehirdetését, theológiáját, életét. Érdeklődéssel várjuk és egyben újra felhívjuk a lelkipásztorok figyelmét ennek a nagy szellemnek áldott műveire, a ki ma is bámulatos gazdagsággal képes betölteni a lelkipásztori munkában erőforrásokat keresők szívét.

A Lelkészegyesület ezévi 4. és 5. számában két cikk foglalkozik a *belmisszió* kérdésével. Dr. Gyenge János intéz előbb egy „Nyílt level“-et

Baltazár püspökhöz, melyben intenzív belmissziói munka érdekében felveti azt a kérdést, hogy miképen lehetne a lelkésznek vállalni a községi közgyámi teendőket, majd a hadi rokkantak és árvák felöli gondoskodás vezetését. Felveti és kéri egy belmissziói bizottság összehívását a program kidolgozására. Az 5. számban K. F. „A belmisszió programja” címen felel erre a levélre, s kifejti, hogy a belmisszióknak nincs szüksége külön programra, mert az ő programja az evangélium maga, mely aztán mindig helyileg alkalomszerűen mondja meg, mit kell tenni. Az egész gyülekezeti munka egyéni, helyileg adott dolog. Különösen hangsúlyozza a gyermekek és ifjak lelkigondozásának szükségét.

A Prot. Egyházi és Iskolai Lap 5. számában olvashatjuk a referátát a *Kálvin szövetség jan. 18—21. bpesti lelkészi konferenciájáról*, a miről különben minden egyházi lap megemlékezett. A lelkipásztori munka legégetőbb kérdései tárgyalattak le ezen a fényesen sikerült, várakozáson felül népes gyűlésen. Örömmel üdvözljük azt a gondolatot, hogy a szövetség az elhangzott előadásokat kiadja s így azt a lelkipásztorok közkincsévé teszi. Az is nagyon örvendetes, hogy a lelkészi konferenciák megismétlése elhatározott s legközelebb a nyáron, július elején Losoncon rendeztetik konferencia.

Evangélikus Lap, egyházi iskolai és társadalmi hetilap. Igen eleven tollal, nagy bátorsággal és a modern theológia harcias szellemében szerkesztett lap; úgy látszik a fiatalok ellenzéki organuma az öregekkel szemben. Minket most „Az igaz papság tüköre” c. rovata érdekel, amelyben „Lelkész” közöl képeket a parokhiáról. Szomorú képeket, A lelkész mindenikben úgy van oda állítva, mint a vágóhidra vitt bárány, akit hívei butasága, rossz indulata, testi és lelki kínok között öröl meg. Pld. *A pária* című cikk (10 szám) elmondja, hogy a lelkész közgyűlést tart s ott sirva elpanaszolja a híveknek, hogy neki minden nagy ünnepen hatszor kell prédikálna, holtra fázva, elfáradva, betegen. Elődjei is vagy megszöktek vagy „cafatokba köpték ki tüdejüket”; aki nem hiszi, nézze meg fekete sirkövéket a temetőben. Uraim, esdve kérem önöket, feleségem és gyermekem van, engedjék meg, hogy csak négyet prédikáljak. „Nem lehet, azért se”! toporzékol a tömeg; a pap két meleg könnyecp párolgását érzi s kimondja a határozatot: egyhangulag elutasított.

Mire való ez a Hugó Victori romantika, amely a Nyomorultak hajmeresztő jelenetei közé való? Igaz-e ez? Ha igaz, ki a hibás, hogy ilyen viszony van pap és gyülekezete között? Szabad-e egy egyházi lapnak ilyen egyoldalú, izgató, szocialista hangon beszélni a lelkipásztori hivatal magunk okozta árnyékairól? Ma nem képzelek nagyobb vétket, mint ha valaki lelkipásztortársaiból az idealizmust, a reménységet, a hivatása iránt való lelkesedést mesterségesen pusztítja. Mesterségesen és igaztalanul. Mert az igazság az, hogy minél nagyobb nehézségekkel kell egy papnak megküzdenie, annál nagyobb és szebb az élete. Lássuk meg és tündököltessük fel a protestáns pap életében a *hősi vonást*. Ugy-ugy kollega úr, az *igazi* protestáns pap sohasem lehet pária, hanem *hős*. Csak a rossz pap lesz pária. De azért meg nem kár.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

A mai rendkívül nehéz nyomdai viszonyok között összevont számot kellett adnunk. Megnyugtadjuk olvasóinkat, ezzel nem rövidülnek meg, mert egy évfolyam a megígért 20 ívnél nagyobb lesz, bár a nyomdai kiadások felettébb emelkednek.

Ez pedig csak úgy történhetik meg, ha a hátrálékos előfizetési díjak mielőbb befolyznak, és ha mindenki, akinek megtetszett a lapunk, reáveszi a barátját is, hogy fizessen elő.

P. I. Köszönöm szives sorait, mert szeretetet olvastam ki belőle; köszönöm azt is, amit tett értem, mert hite szerint a legnagyobb szolgálatot tette. Épen ezért óvom, hogy ne siessen a következtetésekkel: a gyors következtetések csalódásokkal járnak. Én az én Uramnak alázatos és hűséges szolgálója akarok lenni és egyedül hozzá szabom magamat. Őt szolgáltam akkor is, amikor Ön hitetlennek tartott: őt szolgálom most, amikor hívőnek vél s őt fogom akkor is szolgálni, amikor (esetleg) újra anathema alá vet. De akár kívül, akár belül leszek a „gyülekezeten”: testvére és jó barátja maradok, aki igényli azt a szolgálatot, hogy őszintén reámutasson az Ön tévedéseire és bátran szót emeljen jó tulajdonságai mellett.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket *Dr. Ravasz László* címére (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős:
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.

Lelkész és vallástanár, tanár és tanító urak
rendeljék meg és terjesszék

a hivek és tanítványaik között az

É B R E S Z T Ő

képes keresztyén szépirodalmi, családi és ifjusági havi folyóiratot.

Szerkeszti: Megyercsy Béla.

Előfizetési díj egy évre 2 korona.

Az Ébresztőnek minden keresztyén családhoz és minden keresztyén ifjuhoz el kell jutnia, hogy a nemes szépirodalom szárnyain minden olvasójának lelkébe bevigye a keresztyén magyar nemzet hatalmas gondolatát.

*Előfizetéseket elfogad és mutatványszámot küld a kiadóhivatal:
Budapest, VIII. Főherceg Sándor-utca 28.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

HÁBORUS UJDONSÁGOK!

Háborus idők imádságos könyve,

hadbavonult katonák és családi számára. Irta: *Szolnoky Gerson*. 7-ik kiadás. Ára vászonkötésben 1 korona, 10 darab megrendelésnél 80 fillér, 25 darabnál 75 fillér, 50 darabnál 70 fillér, 100 darabnál 65 fillér, 1000 darab megrendelésnél 55 fillér.

Tábori énekeskönyv.

Ref. katonafiaink részére. Összeállította *Uray Sándor*. Ára 36 fillér, 10 megrendelésnél 22 fillér, 100 darabnál 18 fillér, 1000 darab megrendelésnél 15 fillér.

Örök zöld koszoru.

Hőseink sirhalmára egybefonta *Uray Sándor*. Ára vászonkötésben 1 korona, nagyobb megrendelésnél megfelelő engedménnyel.

„Jöjjön el a Te országod.”

Egyházi beszédek a világháboru idejéből. Irta *Jánosi Zoltán*. Ára füzve 3 korona, vászonkötésben 5 korona, portóra 20 fillér.

Háboru és vallás.

Felolvasások gyűjteménye gyülekezeti vallásos esték használatára. Szerkesztette és összeállította *Kapi Béla*. Ára 4 korona. Portóra 20 fillér.

Kaphatók: **HEGEDŰS ÉS SÁNDOR**
prof. Irodalmi könyvkiadóhivatalában DEBRECZENBEN.

Nyomatott Stief Jenő és Társa könyvnyomdájában Kolozsvárt.